

КРОК ЗА КРОКОМ:

ПОСІБНИК ІЗ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

KFW

Крок за кроком: посібник із подолання освітніх втрат

Вступ	1
Види освітніх втрат	6
Яким чином зрозуміти, що є потреба в надолуженні освітніх втрат?	10
Різноманітність потреб учнівства та орієнтири їх підтримки	12
Рівні заходів з подолання освітніх втрат	17
Розділ 1. Рівень держави	19
Діагностика та національна система моніторингу	22
Програми з надолуження освітніх втрат	23
Забезпечення доступу до освіти	23
Гнучкі освітні рішення для збереження зв'язку з українською системою освіти	27
Професійний розвиток учительства	30
Трансформація шкільної психологічної служби	34
Створення системи подолання освітніх втрат у позашкільній освіті	36
Додаткові можливості, які можуть бути реалізовані на державному рівні	37
Розділ 2. Рівень громади 28	39
Стратегія розвитку освіти в громаді для налагодження співпраці з державою та партнерськими організаціями	41
Системний моніторинг освітніх втрат	43
Створення інфраструктури для подолання освітніх втрат на рівні громади	43
Портфель послуг «надолуження» освітніх втрат у громаді	46

Розділ 3. Рівень закладу освіти	51
Цикл педагогічної підтримки навчального поступу	54
Планування роботи закладу освіти	59
Підтримка емоційної стійкості вчительства	63
Шкільний план підтримки навчального поступу	65
Карта освітніх втрат закладу освіти	66
Розділ 4. Рівень учительства	67
Інструменти підтримки на рівні вчителя	70
Організація та здійснення освітньої підтримки	72
Навчальні програми та матеріали	73
Універсальний дизайн у навчанні як основа індивідуалізованої освітньої підтримки	75
Підтримка учнівства з ООП	78
Мислення зростання для подолання освітніх втрат	84
Проектно-модульний підхід у надолуженні освітніх втрат	86
Я-орієнтири в контексті подолання освітніх втрат	87
Розділ 5. Спільна дія та координація	89
Принципи координації	90
Вертикальна координація	90
Горизонтальна взаємодія	91
Матриця основних напрямів дій для подолання освітніх втрат	92
Очікувані результати та індикатори поступу в подоланні освітніх втрат	93
Крок за кроком у майбутнє	94

ВСТУП

Українська освіта переживає безпрецедентний період випробувань. Війна, пандемія COVID-19 та масові вимушені переміщення учнівства створили багаторічні прогалини в освітніх траєкторіях. Частина дітей навчалася фрагментарно через повітряні тривоги та відключення електроенергії, частина — продовжувала навчання у дистанційному чи сімейному форматі, часто теж із численними перервами, частина — взагалі тимчасово втрачала доступ до освітнього процесу.

«У широкому сенсі освітні втрати означають втрату можливостей для всебічного розвитку учнів: інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо».¹ У межах цього посібника освітні втрати будемо розуміти як зміни в навчальних досягненнях, емоційному стані, соціальних взаємодіях і ціннісній ідентичності учнівства внаслідок тривалих перерв у навчанні, стресових життєвих обставин чи нерівного доступу до освітніх ресурсів, які поступово вплинули на здатність дитини навчатися і взаємодіяти з оточенням.

Вони проявляються по-різному й потребують узгоджених дій на рівні держави, громад, шкіл і сімей. Важливо розуміти, що освітні втрати — це не лише нижчі оцінки чи пропущені теми. Це зменшення соціального капіталу, ослаблення довіри в громадах і ризик втрати людського потенціалу країни.

За даними звіту ОЕСР «Економічний вплив освітніх втрат»², навчальні втрати (learning losses), спричинені шкільними закриттями 2020 року внаслідок коронавірусних обмежень, можуть зменшити майбутні доходи учнів на ~ 3 % протягом їхнього життя та знизити ВВП країни на ~ 1,5 % на багато років. Діти, які не отримали достатньої бази знань, мають нижчі шанси на працевлаштування, прийняття рішень та участь у громадському житті.

Для громад це означає довготривалі наслідки: скорочення активного населення, зниження продуктивності праці, послаблення економічного розвитку. Відновлення освіти стає не лише педагогічним, а стратегічним завданням відбудови країни. У дослідженні УЦОЯО «Навчальні втрати:

¹«Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання» УЦОЯО, 2023 https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf

²The economic impacts of learning losses OECD Education Working Papers No. 225, 2020 https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/the-economic-impacts-of-learning-losses_178f8136/21908d74-en.pdf

сутність, причини, наслідки та шляхи подолання» вказано, що навчальні втрати можуть стати причиною довгострокових економічних втрат і що вирішення цієї проблеми має бути основним політичним завданням для урядів, які прагнуть підвищити кваліфікацію людського капіталу для довгострокового зростання ВВП.

Світовий досвід показує, що подолання освітніх втрат потребує поєднання національної політики, місцевих рішень і шкільних ініціатив. Після пандемії різні країни створювали програми надолуження, тимчасові тьюторські служби, запроваджували додаткові навчальні дні, інтенсивні літні курси та системи мікрокваліфікацій для вчителів.

Зокрема, UNESCO в документі «Відновлення навчання та подолання кризи в освіті» (2021)³ рекомендує такі ключові пріоритети: оцінювання реального рівня втрат у навчанні; адаптацію методики під потреби учнів; пріоритизацію, навчання й підтримку вчителів; акцент на соціально-емоційному навчанні (СЕН); забезпечення інклюзивності та гендерної рівності.

ОЕСР у своєму аналітичному документі «Надолуження втрачених навчальних можливостей: дослідження та свідчення для політик» (2023)⁴ підкреслює необхідність адаптації методик навчання до індивідуальних потреб, подовження чи зміни часу навчання, впровадження диференційованої й групової підтримки, використовуючи технології та гнучкі курси.

Замість того щоб розглядати освітні втрати як тимчасове «відставання», міжнародні документи радять будувати системи, здатні реагувати на зовнішні виклики (конфлікти, пандемії, вимушене переміщення) та створювати перехід від відновлення до трансформації освіти — як це сформульовано в спільному документі Світового банку, UNESCO, UNICEF та ОЕСР «Відновлення навчання до трансформації освіти» (2022).⁵

У документі «Відновлення навчання до прискорення: глобальний огляд зусиль країн щодо поліпшення навчання та зменшення нерівності»

³Learning recovery and addressing the learning crisis in the Asia Pacific: policy brief, 2022 <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381978>

⁴Catching up on lost learning opportunities: Research and policy evidence on key learning recovery strategies, OECD, 2023 https://www.oecd.org/en/publications/catching-up-on-lost-learning-opportunities_a69c5909-en.html

⁵From Learning Recovery to Education Transformation, OECD, UNESCO Institute for Statistics, UNICEF, & World Bank, 2022 <https://www.unicef.org/reports/learning-recovery-education-transformation>

(Світовий банк, 2023)⁶ узагальнено досвід понад сотні країн, які після пандемії та кризових ситуацій працюють над відновленням навчальних результатів. Звіт підкреслює, що перехід від «ліквідації втрат» до прискорення навчання має стати стратегічним напрямом державної політики. Йдеться не лише про додаткові заняття, а про комплексні рішення: пріоретизацію базових навичок, систематичну діагностику, адаптовані програми навчання, підсилення професійного розвитку вчителів, цифрові інструменти та адресну підтримку вразливих груп. Документ наголошує, що подолання освітніх втрат має поєднувати рівність доступу, якість навчання та інституційну стійкість, а успішні держави переходять від реактивних кроків до довгострокових реформ, які роблять системи освіти більш гнучкими, ефективними та орієнтованими на потреби кожної дитини.

У документі «Прискорення базового навчання: система для масштабування компенсаторної освіти» (UNICEF, 2025)⁷ компенсаторне (remedial) навчання описується як політика надолуження освітніх втрат через додаткову цільову підтримку для учнів, які вже навчаються у школі. Ця допомога надається паралельно з регулярними заняттями і спрямована на визначену групу дітей, які відстають у конкретних компетентностях та потребують короткострокового підсилення змісту або навичок, аби успішно продовжувати навчання за основною програмою. При цьому документ підкреслює різницю між remedial-, catch up-, accelerated- та bridging-програмами, які часто вживають як близькі поняття, але вони працюють у різних контекстах і відповідають на різні виклики. У логіці системної політики надолуження така підтримка має не «жити окремим проєктом», а масштабуватися зі збереженням якості та стійкості, адже фокус лише на розширенні без якості не дає очікуваних результатів. Стійкість трактується як інтеграція в наявні механізми системи (без паралельних структур), готовність держави взяти лідерство і фінансування у визначений період, а також розуміння, що компенсаторне навчання є тимчасовим рішенням і його мета — «вбудувати» здобутки в базовий процес так, щоб потреба в ньому з часом зникала.

⁶Learning recovery to acceleration: A global update on country efforts to improve learning and reduce inequalities, UNESCO, UNICEF, and World Bank. 2024 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099071223174514721/pdf/P179960038bed500a08dfc0489b6fa2254a.pdf>

⁷Accelerating Foundational Learning: A Framework for Scaling Remedial Education, UNICEF, 2025 https://drive.google.com/file/d/1GoSXjGMsx9rUpAc8wzf_R8YwOTwRGi_Z/view?usp=drive_link

В Україні ці підходи активно реалізують громадські та міжнародні організації. Ці проєкти заклали важливу базу практик, однак досвід показав: без координації між державними структурами, місцевими громадами, освітніми закладами та партнерами вплив таких ініціатив залишається фрагментарним, не масштабується і не перетворюється у комплексну систему.

За даними Державної служби якості освіти (ДСЯО), більшість учителів і директорів шкіл відзначають зниження рівня навчальних досягнень і мотивації учнів. У звіті «Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2023/2024 навчальному році»⁸ вказано, що компенсація втрат у навчальному часі найчастіше відбувається через надання навчальних матеріалів (презентація, відео, заняття онлайн), завдань для самостійного опрацювання, групових та індивідуальних консультацій. Водночас це ж дослідження вказує на збільшення кількості учнів/учениць, які володіють уміннями, необхідними для самостійного навчання (уміння планувати час, організовувати свою роботу, самостійно виконувати завдання, здійснювати самооцінювання). Усі учасники освітнього процесу навчаються поєднувати дистанційний та очний формати, формувати індивідуальні траєкторії, підтримувати мотивацію учнівства й поступово відновлювати якість навчання в умовах воєнних викликів. Звіт ДСЯО показує, що школи, вчителі й громади знаходять власні способи підтримки учнів, але ці дії часто мають локальний, несистемний характер. Вони залежать від ініціативності конкретних педагогів, ресурсів громади чи допомоги партнерів.

Мета цього посібника — зібрати та систематизувати наявні напрацювання з подолання освітніх втрат і показати їх як єдину логіку дій: від діагностики до планування, реалізації та моніторингу. Посібник покликаний:

- надати огляд ключових державних, громадських та міжнародних ініціатив, щоб школи й громади не «вигадували з нуля» те, що вже створено;
- запропонувати конкретні інструменти для практиків: зразки діагностичних карт, форми обліку, шаблони планів підтримки тощо;
- надати чеклісти для адміністрації та вчителів: що має бути зроблено на рівні школи, хто відповідальний, які показники необхідно відстежувати;
- описати дієві форми роботи з учнями (тижні надолуження, консультації, соціоемоційне навчання, тьюторський супровід, робота з батьками);

⁸Освіта під час війни: опитування Державної служби якості освіти України, 2024 https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zvit_Osvita-pid-chas-viyni-opituvannya_2024.pdf

- скерувати читача до вже створених ресурсів, платформ і матеріалів, щоб не дублювати зусилля, а ефективно використовувати найкраще з наявного.

Подолання освітніх втрат не може бути одноразовою кампанією. Це довготривалий процес, який вимагає політичної волі, інвестицій, професійного розвитку педагогів і партнерства громад. Важливо також дотримуватися загальної політики поступового повернення до очного навчання всюди, де це безпечно та можливо, адже саме живе навчальне середовище створює найкращі умови для відновлення мотивації, соціальних зв'язків і навчальних результатів.

Отже, цей посібник адресований педагогам, керівникам закладів освіти, педагогічним командам, представникам громад і партнерам у сфері освіти, які хочуть діяти системно: бачити повну картину проблеми, мати під рукою готові інструменти й розуміти, як вибудовувати довгу, а не разову підтримку для українських дітей.

ВИДИ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Повномасштабна війна, вимушене переміщення дітей, тривалі перерви в навчанні, дистанційні формати та нестабільність середовища — усе це суттєво вплинуло на освітні результати українських учнів. Проте освітні втрати не обмежуються лише зниженням академічних досягнень.

Аналізуючи явище освітніх втрат, більшість дослідників зосереджуються насамперед на втратах у навчанні (learning losses), що проявляються у зниженні когнітивних умінь, прогалинах у знаннях та недосягненні учнями очікуваних результатів, визначених освітніми програмами. Водночас, ураховуючи, що освіта в Україні розглядається як цілісний процес, який поєднує навчання, виховання, розвиток і соціалізацію особистості, освітні втрати не слід обмежувати лише навчальними аспектами. Так, у публікації «Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання» УЦОЯО, 2023⁹ у межах родового поняття «освітні втрати» виділено три взаємопов'язані компоненти:

- навчальні втрати (в розумінні втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо);
- виховні втрати;
- зниження темпу розвитку особистості.

Така класифікація освітніх втрат синхронізується з таксономією освітніх цілей Блума, Андерсона, Кратволя¹⁰, що охоплює три взаємопов'язані сфери розвитку:

- когнітивна (знання, інтелектуальні вміння, предметні компетентності);
- афективна (ставлення, мотивація, цінності);
- психомоторна (соціальні практики, комунікація, практичні та технічні навички).

В українському контексті повномасштабної війни виникає необхідність виділення ще одного типу освітніх втрат, пов'язаних з національною ідентичністю. Тривале перебування дітей за кордоном або на окупованих територіях, навчання в змішаних або повністю іноземних освітніх середовищах, фрагментований контакт із українською мовою, культурою та

⁹«Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання» УЦОЯО, 2023 https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf

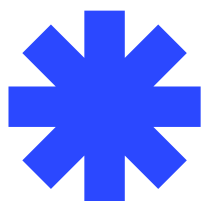
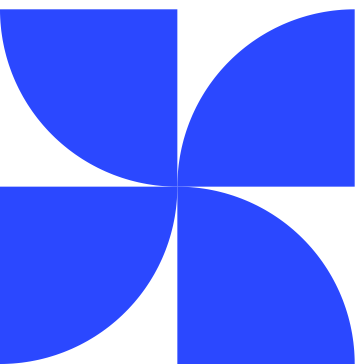
¹⁰The economic impacts of learning losses OECD Education Working Papers No. 225, 2020 https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/the-economic-impacts-of-learning-losses_178f8136/21908d74-en.pdf

та історією; а також інформаційний вплив, спрямований на спотворення фактів про Україну, створюють ризики розриву з національним культурним кодом.

Наведена нижче таблиця узагальнює основні види освітніх втрат, їхні прояви та ефективні шляхи подолання. Вона допомагає побачити цілісну картину викликів, з якими стикаються діти, і слугує орієнтиром для педагогів, управлінців та фахівців підтримки в плануванні системних дій. Таким чином, навчальні (когнітивні) втрати охоплюють дефіцит знань і мисленнєвих умінь; психоемоційні — ослаблення мотивації й добробуту; соціальні та поведінкові — порушення навичок взаємодії; а втрати національної ідентичності поєднують афективний і когнітивний вимір, відображаючи послаблення зв'язку особистості з культурними й громадянськими цінностями.

Розуміння різних типів втрат дає змогу не лише точніше діагностувати потреби учнів, а й планувати комплексні стратегії підтримки: від індивідуальних освітніх маршрутів до державних програм відновлення навчання.

Вид освітніх втрат	Опис та прояви	Шляхи подолання
<p>Навчальні (когнітивні) втрати</p>	<p>Зниження рівня засвоєння знань, навичок і вмінь та / або сповільнення чи переривання академічного прогресу через паузи в навчанні, нерівний доступ до ресурсів або порушення навчального процесу.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Прогалини в базових знаннях. • Зниження здатності до аналізу, розв'язання задач. • Втрата навчальної мотивації та впевненості у власних силах. 	<p>Цей тип втрат є найбільш очевидним і вимірюваним. Визначення навчальних прогалин допомагає планувати програми з надолуження, діагностичні роботи, диференційоване навчання, формувальне оцінювання.</p>

<p>Психоемоційні втрати</p>	<p>Зниження рівня емоційного інтелекту, порушення емоційної рівноваги, відчуття тривоги, страху, апатії, втоми або агресії, проблеми з навчальною мотивацією внаслідок стресових подій чи нестабільності середовища.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Труднощі з концентрацією уваги, швидке виснаження. • Зниження самооцінки, втрата відчуття безпеки. • Емоційні зриви, байдужість або уникнення навчання. 	<p>Такі втрати напряду впливають на здатність учня вчитися та сприймати підтримку. Їх не можна компенсувати лише додатковими уроками. Потрібні травма-інформовані підходи в роботі педагогів, супровід психологів, створення безпечного середовища.</p>
<p>Соціальні та поведінкові втрати</p>	<p>Порушення соціальних зв'язків, навичок співпраці, норм поведінки й спільної відповідальності, особливо через ізоляцію або зміни у спільнотах.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Труднощі з концентрацією уваги, швидке виснаження. • Зниження самооцінки, втрата відчуття безпеки. • Емоційні зриви, байдужість або уникнення навчання. 	<p>Ці втрати можуть компенсуватися лише в соціальних контактах, вони суттєво впливають на здатність учня навчатися в групі, співпрацювати з іншими людьми. Для подолання цих втрат потрібні соціально-емоційні практики, групові тренінги, спільні командні та групові ігри, групова робота, наставництво між учнями.</p>
<p>Втрати національної ідентичності</p>	<p>Ослаблення зв'язку з українською культурою, мовою, історією, цінностями, особливо серед дітей, які тривалий час перебували за кордоном, на тимчасово окупованих територіях або в інформаційно ізольованих середовищах.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Зниження рівня володіння українською мовою. • Відчуження від українських традицій і культурного контексту. • Втрата розуміння власної належності до української спільноти. 	<p>Такі втрати мають ціннісний і стратегічний характер. Їх подолання передбачає культурну реінтеграцію, українознавчий компонент у навчанні, підтримку мовного середовища, міжшкільні проєкти, національні програми повернення освітнього зв'язку.</p>

Як правило, освітні втрати не виникають у чистому вигляді — навчальні, емоційні, соціальні й ідентичнісні аспекти тісно переплетені між собою. Дитина, яка втратила відчуття безпеки чи належності, не зможе повноцінно вчитися; а прогалини в знаннях, зі свого боку, посилюють емоційну напругу й невпевненість. Надолуження навчальних втрат має відбуватися з психоемоційних та соціально-поведінкових. Тільки після цього — когнітивних.

Тому подолання освітніх втрат потребує цілісного, системного підходу, що поєднує педагогічні, психологічні, соціальні та культурні заходи. Важливо не лише «наздогнати програму», а й повернути дітям віру у власні сили, мотивацію до навчання та зв'язок із українським контекстом.

Сам термін «освітні втрати» має дефіцитний, негативний відтінок і фіксує увагу на тому, чого бракує. Натомість у практиці підтримки корисніше мислити мовою поступу й зростання: не лише «надолужити», а повернутися на траєкторію розвитку й рухатися далі крок за кроком:

- не «ліквідувати прогалини», а планувати індивідуальні траєкторії поступу;
- не «відставання від норми», а поточна точка на шляху розвитку;
- не «наздогнати програму», а відновити та прискорити навчальний рух;
- не «проблемні діти / класи», а учні з різними особливостями розвитку та потребами.

Ключовим завданням усіх учасників освітнього процесу є створення умов, у яких відновлення навчання стане частиною ширшого процесу розвитку — особистісного, громадянського та національного.

ЯКИМ ЧИНОМ ЗРОЗУМІТИ, ЩО Є ПОТРЕБА В НАДОЛУЖЕННІ ОСВІТНІХ ВТРАТ?

1 НАВЧАЛЬНІ (КОГНІТИВНІ) ВТРАТИ

Що спостерігати:

- помітні прогалини в базових знаннях і вміннях;
- труднощі із застосуванням знань у нових ситуаціях;
- зниження результатів поточного оцінювання або нестабільність успішності.

Як визначити:

- Діагностичні та вхідні роботи з ключових тем;
- Порівняльний аналіз результатів із попередніми періодами;
- Спостереження вчителя: які типи завдань викликають труднощі.

Інструменти: короткі тематичні тести, карти поступу, цифрові індикатори досягнення результатів навчання, систематичний моніторинг навчальних досягнень.

2 ПСИХОЕМОЦІЙНІ ВТРАТИ

Що спостерігати:

- зміни в поведінці: тривожність, апатія, агресія, дратівливість, втомлюваність, уникнення контактів;
- зниження мотивації, труднощі з концентрацією уваги, зниження пам'яті, спрощення або сплутаність мовлення, емоційна нестабільність;
- висловлювання про страхи, безсилля, невпевненість.

Як визначити:

- Спостереження педагогів і шкільного психолога;
- Опитувальники щодо самопочуття та емоційного стану (наприклад, шкала тривожності, короткі анонімні анкети),
- Діагностика психічних функцій (пам'яті, мислення, уваги, мовлення)
- Бесіди, проєктивні або ігрові методики у початковій школі;
- Зворотний зв'язок від батьків про зміни в поведінці дитини вдома.

Інструменти: психодіагностичні методики (наприклад, карти емоційного стану, індикатори добробуту, щотижневі «емоційні барометри» тощо).

3 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ ВТРАТИ

Що спостерігати:

- труднощі в спілкуванні, відстороненість, конфліктність, агресивність, уникнення групової роботи;
- порушення дисципліни, замкнутість або агресивність;
- ослаблення навичок співпраці, взаємопідтримки, емпатії.

Як визначити:

- Спостереження під час групових завдань (рівень взаємодії, розподіл ролей);
- Соціометрія (аналіз взаємин у колективі);
- Бесіди з класом і класним керівником, оцінка клімату в групі;
- Відгуки учнів про почуття безпеки й належності в класі.

Інструменти: індекс шкільного клімату, анкетування про взаємодію, соціометричні методики тощо.

4 ВТРАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Що спостерігати:

- зниження інтересу до української мови, історії, культури;
- байдужість до національних символів або подій;
- слабе розуміння власного зв'язку з українським суспільством;
- орієнтація лише на іноземний чи локальний контекст.

Як визначити:

- Опитування та інтерв'ю про самоідентифікацію, культурні орієнтири;
- Спостереження за мовним середовищем учнів (мовні практики в школі, поза нею);
- Проєктні завдання з українознавчим або громадянським компонентом — аналіз рівня залученості;

- Рефлексійні завдання («Що для мене означає бути українцем / українкою?», «Що об'єднує нас у школі?»).

Інструменти: опитувальники, аналіз мовних і культурних практик, участь у національних чи шкільних ініціативах.

РІЗНОМАНІТНІСТЬ ПОТРЕБ УЧНІВСТВА ТА ОРІЄНТИРИ ЇХ ПІДТРИМКИ

Плануючи роботу щодо відновлення навчального поступу учнів, важливо бачити різноманітність освітніх ситуацій, життєвих контекстів та їхніх освітніх потреб. Не всі учні стартують із однакових умов: частина з них зазнала вимушеного переміщення, навчалася за іншими програмами, пережила стресові події або має обмежений доступ до ресурсів і підтримки. Такі учні становлять «групи ризику», для яких потрібні особливі педагогічні стратегії, адаптації та психологічний супровід. Інші групи, зокрема учні початкової школи, 9-х і 10–11-х класів, перебувають у ключових точках переходу, коли закладаються основи подальшого навчання або приймаються рішення про освітню й професійну траєкторію. Для них навіть короткі перерви чи втрати можуть вплинути на подальший успіх і мотивацію без належної підтримки.

Нижче наведено основні вікові та контекстуальні особливості учнівства, які варто враховувати під час планування заходів із подолання освітніх втрат. Визначення цих груп не має на меті їхнє виокремлення чи стигматизацію. Навпаки, воно допомагає спрямувати ресурси туди, де вони потрібні найбільше, забезпечити індивідуальні траєкторії навчання й створити умови, за яких кожна дитина зможе повернутися на свій шлях розвитку.

При цьому варто пам'ятати, що виокремлені вікові категорії та групи ризику можуть перетинатися. Наприклад, учениця 4 класу може бути внутрішньо переміщеною особою і водночас переживати втрату близьких, а учень 9 класу з особливими освітніми потребами може також мати досвід тривалого дистанційного навчання або проживання в небезпечних умовах. Такі перехресні фактори посилюють вразливість та потребують більш чутливих індивідуалізованих освітніх рішень.

Вікова категорія	Опис	Особливості підтримки
Учні 1–2 класу	Це етап формування базових навичок, критичних для подальшого навчання: читання, письма, лічби, саморегуляції. Будь-які порушення або перерви в навчанні тут мають накопичувальний ефект.	Формувальне оцінювання, створення мотиваційного поля, гейміфіковане навчання, залучення батьків, підтримка вчителя як стабільної фігури, емоційне включення в процес навчання
Учні 3–4 класів	Перехід від навчання через гру до більш системного засвоєння знань, що вимагає більшої уважності та зосередженості. Формується навчальна самостійність, яку необхідно підтримати.	Формувальне оцінювання, навчальні ігри, розвиток самооцінки, вправи на командну роботу, короткі проекти з помітним результатом.
Учні 5–6 класів	Адаптація до предметного навчання та взаємодії з кількома вчителями може супроводжуватися труднощами з організацією часу, нерівномірністю успішності між предметами, підвищеною тривожністю, а також перебудовою соціальних стосунків і складнощами в новому колективі.	Наставництво старших учнів, підтримка класного керівника, адаптаційні тижні, навчання навичок планування, СЕН-програми.
Учні 7–8 класів	Період інтенсивних когнітивних і соціальних змін, коли зростає роль спілкування з однолітками та потреба в належності. Можлива втрата інтересу до окремих предметів, коливання самооцінки й апатія, а також загострення соціальної динаміки.	Проектне навчання, міжпредметні завдання, робота в малих групах, класні години про стосунки й самоповагу, підтримка інтересу через практичні приклади.

Вікова категорія	Опис	Особливості підтримки
Учні 9 класу	<p>Це ключовий перехідний етап, коли учні завершують базовий рівень освіти та готуються до вибору профілю та майбутніх іспитів, поступово визначають життєві цілі. На цьому тлі війна й досвід тривалого дистанційного навчання часто знижують самомотивацію. Можливими проявами стають нерівномірність успішності й втрата інтересу до навчання, апатія та відчуття невизначеного майбутнього, а також відчуження від шкільної спільноти.</p>	<p>Систематичні консультації та додаткові заняття (індивідуальні та в групах, мотиваційні програми («професійні проби», проектне навчання), робота з кар'єрним радником, підтримка класного керівника, наставництво старших учнів.</p>
Учні 10–11 (12) класів	<p>У старшій школі формується професійна й громадянська ідентичність. Невизначеність із майбутнім може зумовлювати демотивацію, зниження ініціативності та відчуження від шкільної спільноти. У цей період навчання часто зводиться до підготовки до ЗНО / НМТ, що посилює відсутність системності. До цього додається ідентичнісний ризик — ослаблення громадянської залученості й можливий відтік молоді.</p>	<p>Гнучкі освітні траєкторії, залучення до волонтерства, навчання через практичні кейси, розвиток критичного мислення й медіаграмотності.</p>

Поряд із віковими особливостями, які є природними для кожного етапу розвитку, в школах є діти, чий освітній досвід ускладнений додатковими обставинами: переїздами, відсутністю стабільного середовища, мовними бар'єрами, освітніми перервами чи нестачею підтримки вдома.

Такі учні можуть потребувати більш уважного супроводу та адаптованих форм допомоги, оскільки їхні потреби виходять за межі типових вікових змін. Саме ці категорії ми визначаємо як групи підвищеної уваги, для яких важливо передбачити окремі підходи до діагностики, інтеграції та відновлення навчальних траєкторій.

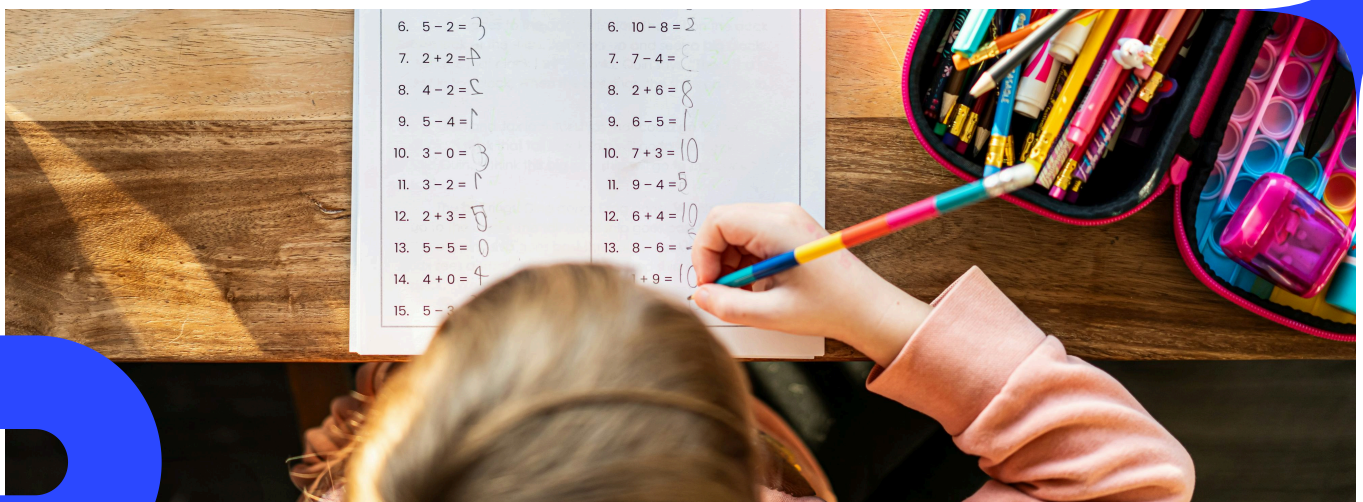
«Групи ризику»	Опис	Можлива підтримка
Учні — внутрішньо переміщені особи (ВПО)	Діти, які неодноразово змінювали місце проживання під час війни, часто втрачали стабільне освітнє середовище й навчалися за різними програмами. Це призводить до прогалин у знаннях і перерв у навчанні, підвищеної тривожності, втоми та гіперчутливості до змін. У нових класах можливі замкнутість, недовіра й труднощі інтеграції, а також слабе відчуття належності до нової громади.	Адаптаційні програми для новоприбулих (2–3 тижні інтеграційних занять); наставництво однолітків; додаткові заняття з предметів, в яких є прогалини; індивідуальні зустрічі з психологом; залучення до позакласних заходів нової школи, формування відчуття належності.
Учні, які навчаються або навчались за кордоном	Діти, які навчалися за кордоном або іншою мовою, повертаються з прогалинами в змісті й темпі навчання, прогалинами у вивченні українознавчого компоненту, нерозумінням українських форматів оцінювання та стресом від адаптації після переїзду. Часто виникають труднощі повторної соціалізації, відчуття «іншості» й ослаблення зв'язку з українським мовно-культурним середовищем.	Індивідуальні траєкторії надолуження (поєднання адаптаційних програм та програм надолуження освітніх втрат); мовна підтримка: курси української як другої мови; м'яке оцінювання протягом перших місяців («перехідний період» без зниження балів); культурна реінтеграція: тематичні заходи, українознавчий контент, дні єдності; робота з батьками (пояснення особливостей української системи освіти).

«Групи ризику»	Опис	Можлива підтримка
<p>Учні з тимчасово окупованих територій (ТОТ)</p>	<p>Діти, які довго не мали доступу до українського навчального контенту або навчалися за іншими програмами, часто повертаються з великими прогалинами в базових темах, мовною дезадаптацією та низькою довірою до інституцій. Можливі настороженість і страх висловлювати власні думки, труднощі в спілкуванні та конфлікти через різні світоглядні позиції, а також часткова втрата зв'язку з українською ідентичністю.</p>	<p>Діагностичні тести для визначення рівня знань і прогалин; індивідуальні програми надолуження за ключовими предметами; психологічний супровід із фокусом на відновлення відчуття безпеки; культурно-громадянські інтеграційні заходи (українська мова, історія, традиції, символіка).</p>
<p>Учні з особливими освітніми потребами (ООП)</p>	<p>Для учнів з ООП освітні втрати частіше проявляються не в оцінках, а в зниженні темпу індивідуального розвитку, самостійності й соціальної взаємодії. Можливі труднощі з виконанням завдань, перевантаження та відчуття безпорадності, а також ізоляція через недостатні інклюзивні практики.</p>	<p>Постійна участь асистента вчителя чи асистента учня; адаптація навчальних матеріалів, інструкцій та оцінювання; використання мультисенсорних підходів, візуальної підтримки, розкладів і чітких алгоритмів дій. Перегляд ІПР; регулярна комунікація з родиною для узгодження стратегії підтримки; розвиток інклюзивної культури в колективі (участь усіх учнів у спільних заходах; формування позитивного ставлення до різноманітності).</p>
<p>Учні з соціально вразливих сімей</p>	<p>Діти з соціально вразливих сімей часто стикаються з браком ресурсів і нестабільною підтримкою вдома. Це може проявлятися в нерегулярному відвідуванні занять, байдужості до результатів, відчутті меншовартості та зниженні відповідальності, а також у схильності до порушення правил.</p>	<p>Індивідуальні консультації; залучення соціального педагога; доступ до цифрових освітніх ресурсів; системна співпраця з громадськими організаціями.</p>

«Групи ризику»	Опис	Можлива підтримка
Учні з національних меншин (спільнот)	Часто спостерігається закритість у власному колі. Мовний бар'єр і обмежений доступ до українськомовних ресурсів можуть ускладнювати навчання, спричинювати страх помилитися й відчуття відчуження. Потребують поєднання збереження власної культурної ідентичності з інтеграцією в український освітній простір.	Білінгвальні матеріали; українськомовні табори; міжшкільні обміни; залучення культурних посередників; формування позитивного образу української культури.

Є сенс поєднати та вдосконалити наявні рішення, щоб сформувати системний підхід до включення всіх учнів, які потребують цілеспрямованої педагогічної допомоги. Такий підхід дає змогу перейти від реактивного «надолуження освітніх втрат» до проактивного супроводу навчального поступу, де кожна дитина має шанс зміцнити власну освітню траєкторію.

Особливо важливо враховувати, що в умовах війни освітні втрати не є разовим явищем — вони мають тенденцію накопичуватися і поглиблюватися. Постійні повітряні тривоги, недосипання, перебої зі світлом та інтернетом, вимушені переїзди, розлука з домом і втрата рідних створюють хронічний стресовий фон, який безпосередньо впливає на здатність учнів зосереджуватися, засвоювати матеріал, регулювати емоції та підтримувати внутрішню мотивацію. Тому саме превентивний та довгостроковий підхід є ключем до того, щоб освітні втрати не наростали, а кожна дитина отримувала своєчасну, чутливу і послідовну підтримку.

РІВНІ ЗАХОДІВ З ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Подолання освітніх втрат і відновлення поступу можливе лише за системного підходу, коли зусилля всіх рівнів освітньої екосистеми взаємодоповнюють одне одного. Держава визначає стратегічні орієнтири, політику та фінансові механізми; громади адаптують ці рішення до локального контексту; заклади освіти координують роботу всіх учасників; учителі реалізують підтримку безпосередньо у взаємодії з дітьми.

Рівень прийняття рішення про підтримку	Опис повноважень	Результат діяльності
Державний рівень (політика, стандарти, ресурси)	Формує стратегічні орієнтири, правову й фінансову основу для подолання освітніх втрат. Забезпечує єдину політику та координацію між міністерствами, партнерами, громадами.	Єдина рамка політики, що дозволяє громадам і закладам освіти діяти узгоджено, маючи ресурси, стандарти і підтримку.
Рівень громади (інфраструктура, локальні рішення)	Громада — місток між державними програмами і конкретними школами. Вона створює умови для доступу до освіти та координує локальні ресурси.	Дієва локальна екосистема, у якій кожна дитина має доступ до безпечного і ресурсно-забезпеченого освітнього середовища.
Рівень закладу освіти (координація, управління, планування)	Основна координація освітньої підтримки. На цьому рівні приймаються рішення про оцінювання втрат, план дій і розподіл відповідальності між педагогами.	Школа стає осередком узгоджених дій: не лише місцем навчання, а системою підтримки, де відстежується поступ кожної дитини.
Рівень учителя (практика, мотивація, підтримка учнів)	Учителі є ключовими фігурами у відновленні навчальних і соціальних зв'язків. Саме вони забезпечують щоденну реалізацію стратегій підтримки через методи, оцінювання, атмосферу довіри.	Мотиваційне, безпечне освітнє середовище, у якому дитина поступово відновлює віру у власні сили, а навчання стає ресурсом відновлення.

Таке бачення передбачає спільну відповідальність і використання всіх доступних ресурсів: державних, місцевих і партнерських. У процесі відновлення навчання важливо залучати громадські організації, міжнародних донорів і приватні ініціативи, що можуть забезпечити додаткові програми, технічну допомогу, психологічну підтримку та розвиток спроможності шкіл. Усе це створює єдину архітектуру підтримки, де політика, фінансування й практика працюють узгоджено.

Жоден рівень системи освіти не може впоратися із завданням відновлення освітнього поступу самотійно. Стійкий результат досягається лише тоді, коли державна політика, громади, школи й учителі діють як єдина команда, маючи спільну мету та взаємну підтримку.

Ефективна взаємодія передбачає не лише координацію рішень, а й прозорі механізми фінансування, партнерства з ГО та донорами, обмін даними й спільне планування. Лише в такій моделі система освіти зможе не просто компенсувати втрати, а забезпечити поступове зростання й оновлення якості навчання.

У центрі цих зусиль не лише стабілізація системи чи усунення прогалин, а формування умов, в яких учні відчувають себе активними учасниками власного навчання. Комплексний підхід спрямований на підвищення агентності й суб'єктності учнівства, розвиток внутрішньої мотивації, вміння ставити цілі, робити вибір і відповідати за власний поступ. Коли підтримка узгоджується на всіх рівнях (від державної політики до щоденної взаємодії з учителем), дитина отримує не лише допомогу в подоланні втрат, а й можливість зміцнити навички саморегуляції, наполегливості, рефлексії та саморозвитку. Таке середовище перетворює процес навчання на ресурс, що підсилює впевненість, автономність і віру у власні можливості навіть у складних обставинах.

РОЗДІЛ 1

РІВЕНЬ ДЕРЖАВИ

На державному рівні основними інструментами впливу на освітній процес є розроблення політик: системних рішень для подолання виявлених проблем в освіті, освітніх потреб усіх учасників освітнього процесу. Запровадження цих рішень відбувається через розроблення нормативних документів, координації всіх сторін для реалізації політики, моніторинг динаміки змін, внесення відповідних коректив.

Проблема освітніх втрат є комплексною, яка має низку взаємопов'язаних причин та може бути вирішена лише системно: на різних рівнях управління, з урахуванням різних рівнів втрат та із застосуванням різних інструментів їх подолання.

Першою умовою для вирішення проблеми є її визнання. Проблема освітніх втрат в Україні вперше стала предметом системної уваги у 2023 році, коли з'явилися дослідження УЦОЯО¹¹ та ДСЯО¹², які засвідчили наявність проблеми як на міжнародному рівні, так і на національному. Відтоді тема посіла важливе місце в публічних дискусіях МОН, наукових конференціях і практичних ініціативах громадянського суспільства.

Показовим є те, що проблема подолання освітніх втрат відображена у Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року, в межах пріоритету — реформа Нової української школи як **Операційна ціль 2.3.3. «Ефективна та стійка система надолуження освітніх втрат забезпечує освітні потреби здобувачів освіти, які постраждали від війни, переселення чи зазнали впливу пандемії»¹³.**

¹¹«Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання» УЦОЯО, 2023 https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf

¹²Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2023/2024 навчальному році, Державна служба якості освіти, 2024 https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zvit_Osvita-pid-chas-viyeni_opituvannya_2024.pdf

¹³Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року, МОН, 2024 <https://mon.gov.ua/strategichniy-plan-diyalnosti-mon-do-2027-roku>

Разом із тим, Міністерством освіти і науки України в співпраці з міжнародними партнерами, іншими установами та громадськими організаціями, розроблено та запроваджено низку політик та проєктів, спрямованих на подолання освітніх втрат. Ці політики умовно можна об'єднати в такі групи:

- 1** **Діагностика та національна система моніторингу освітніх втрат** (для створення бази даних про динаміку навчальних результатів учнів, отримання оперативної інформації про рівні навчальних досягнень учнів, прийняття рішень на основі достовірної інформації).
- 2** **Програми з надолуження освітніх втрат** (програми, що містять ключові результати навчання та «ядро знань» із кожного навчального предмету для кожного циклу навчання, щоб швидко опанувати матеріал)
- 3** **Забезпечення доступу до освіти** (доступ до освіти як онлайн: через цифровізацію освіти, так і офлайн: безпечні умови в школах для максимального залучення учнів до безпосереднього процесу навчання).
- 4** **Підтримка навчання дітей за кордоном в українських школах** (подолання та попередження утворення освітніх втрат у навчальних предметах українознавчого компоненту, забезпечення зв'язку з українською системою освіти).
- 5** **Професійний розвиток вчителів** (підготовка вчителів до роботи з освітніми втратами в межах класу та школи).
- 6** **Трансформація шкільної психологічної служби** (триває розроблення нової системи в міжвідомчих робочих групах, паралельно — підтримка навчання вчителів щодо надання першої психологічної допомоги).
- 7** **Створення системи подолання освітніх втрат у позашкільній освіті** (оновлення позашкільця та його нове бачення як центру розвитку громади може бути ефективним рішенням щодо надолуження як когнітивних освітніх втрат, так і психоемоційних, соціально-поведінкових та національно-ідентичнісних).

Розглянемо більш докладно стратегічні рішення, напрацьовані Міністерством освіти і науки України та партнерськими організаціями.

ДІАГНОСТИКА ТА НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ

Моніторинги навчальних досягнень учнів на державному рівні є першим і незамінним елементом політики. Це важливо як для виявлення проблем, які потребують відповідних рішень, так і для відслідковування ефективності політик, що реалізуються.

Станом на 2025 рік на державному рівні здійснюються щорічні моніторинги навчальних досягнень з української мови та математики учнів 6 та 8 класів (дослідження Державної служби якості освіти України¹⁴), загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Навчання в кризових умовах: читацька, математична та природничо-наукова компетентності випускників початкової школи» (УЦОЯО¹⁵), а також участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA¹⁶.

Дані дослідження дозволяють відстежувати динаміку навчальних досягнень учнів та приймати рішення щодо подальших політик у сфері подолання освітніх втрат.

¹⁴Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2023 / 2024 навчальному році https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zvit_Osvita-pid-chas-viyni-opituvannya_2024.pdf

¹⁵Звіт про результати третього циклу загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти «Навчання в кризових умовах: читацька, математична та природничо-наукова компетентності випускників початкової школи» (ЗЗМЯПО-2024) <https://testportal.gov.ua/rezultaty-tretogo-tsyklu-zzmyapo/>

¹⁶Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Nacjonalnyj-zvit_povnyj.pdf

ПРОГРАМИ З НАДОЛУЖЕННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

На підставі даних моніторинрів створено короткі інтенсивні програми з базових предметів (мови, математика, природничі науки, історія, географія¹⁷), орієнтовані на швидке відновлення опорних умінь. Програми мають адаптивну побудову: чітко визначені рівні стартової підготовки, модулі з наростанням складності, пакет діагностичних матеріалів для входу й виходу та рекомендації щодо диференціації в межах класу.

Міністерством освіти і науки України спільно з UNICEF розроблено Рекомендації щодо організації програм із надолуження освітніх втрат¹⁸. Зокрема, окреслено принципи, вимоги побудови таких програм, описано механізми подолання освітніх втрат, визначено індикатори для моніторингу.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ОСВІТИ

Проблема порушення доступу дітей до освіти визнана у дослідженнях¹⁹ основною причиною виникнення освітніх втрат, тому відновлення доступу дітей до освіти під час війни є одним із системотвірних напрямів освітньої політики. Для подолання цього виклику Міністерством розроблено політику «Школа офлайн» та цифровізації освіти.

«Школа офлайн»

Важливим системним принципом подолання освітніх втрат є поступове повернення до очного навчання всюди, де це можливо та безпечно. Досвід останніх років показав, що саме живе освітнє

¹⁷Про затвердження Рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-vykorystannia-modyfikovanykh-program-z-ukrainskoi-movy-ukrainskoi-literatury-istorii-ukrainy-nehorafii-dlia-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>

¹⁸Рекомендації щодо організації програм з надолуження освітніх втрат <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2023/07/31/Unicef.immediate.actions.frame.proofreading.ua.1-31.07.2023.pdf>

¹⁹Learning recovery to acceleration: A global update on country efforts to improve learning and reduce inequalities, UNESCO, UNICEF, and World Bank. 2024 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099071223174514721/pdf/P179960038bed500a08dfc0489b6fa2254a.pdf>

середовище: взаємодія з учителем, спільна діяльність, підтримка однолітків — є ключовим чинником відновлення навчальної мотивації, соціальних навичок і впевненості учнів.

З-понад 3,5 мільйонів учнів у 2025/2026 навчальному році, 65 % навчаються очно²⁰, що дає змогу ширше залучити дітей до безпосередньої взаємодії з учителями, участі у спільних навчальних і виховних заходах, розвитку соціальних навичок і надолуження освітніх втрат. Очне навчання створює умови для цілісного розвитку: воно поєднує академічний компонент із соціально-емоційним, забезпечує своєчасне спостереження за труднощами учнів, оперативний зворотний зв'язок і диференційовану підтримку. Саме в класі, під час безпосереднього контакту, учитель може найточніше оцінити, де саме виникли прогалини й як допомогти дитині їх подолати.

Разом із тим, політика повернення до очного навчання не означає відмову від гнучкості. Для дітей, які перебувають у складних умовах (переміщення, хвороба, небезпека), мають залишатися альтернативні форми навчання: дистанційна, змішана, індивідуальна. У 2025/2026 навчальному році приблизно 35 % учнів навчаються у дистанційному та змішаному форматах, що потребує додаткової підтримки в забезпеченні рівного доступу до якісних ресурсів, цифрових інструментів і соціальної взаємодії, аби запобігти подальшому поглибленню освітніх втрат.

Школа офлайн²¹ — комплексна політика Міністерства освіти і науки України, метою якої є забезпечення доступу до очної освіти якомога більшої кількості школярів, де це дозволяє безпекова ситуація.

Компонент 1. Інфраструктура: укриття — автобуси — девайси

Компонент 2. Навчання за місцем перебування дитини

Компонент 3. Перегляд мережі дистанційних шкіл

Компонент 4. Навчання дітей на ТОТ та за кордоном

²⁰Сьогодні 3,5 млн школярів розпочинають новий навчальний рік. Більшість дітей навчатиметься офлайн <https://mon.gov.ua/news/sohodni-35-mln-shkolariv-rozpochnyae-novy-navchalnyi-rik-bilshist-ditei-navchatymutsia-oflain-oksen-lisovi>

²¹Школа офлайн: Повертаємо дітей до очного навчання. Покрокова стратегія забезпечення якості освіти <https://offlineschool.mon.gov.ua/>

Завдання закладу освіти полягає у тому, щоб забезпечити безперервність навчального поступу незалежно від формату, а також поступове повернення до очного навчання, де це можливо, для відновлення довіри, стійкості та залученості учнівства.

Цифровізація освіти

Цифровізація освіти є окремим пріоритетом Міністерства освіти і науки України у Стратегічному плані розвитку освіти до 2027 року. Зокрема, визначено такі стратегічні цілі, як: створення доступного й сучасного цифрового освітнього середовища в закладах освіти, розроблення цифрового контенту, забезпечення швидкого цифрового обміну даними та послугами.

● **Забезпечення учнів і вчителів гаджетами**

Політика технічного забезпечення була посилена ще під час пандемії: у 2021 році кошти державної субвенції спрямовувалися на придбання ноутбуків для педагогічних працівників, аби забезпечити технічну можливість організувати освітній процес.

Протягом останніх років відбувається забезпечення ноутбуками / планшетами як за рахунок державного бюджету, так і за рахунок міжнародних партнерів. Із боку держави ключовим інструментом стала субвенція в межах ініціативи «Ноутбук кожному вчителю»²² (МОН / Мінцифри). Нормативною основою механізму надання цієї субвенції є постанова КМУ №403 від 21.04.2021.

Із боку міжнародної підтримки МОН разом із Мінцифри та Фондацією Олени Зеленської з січня 2024 року реалізує ініціативу «Коаліція девайсів»²³ — об'єднання організацій, урядів, бізнесу та меценатів для забезпечення учнів і вчителів гаджетами для онлайн-навчання. До коаліції долучилися понад 14 партнерів; серед ключових імплеметаторів UNICEF, UNESCO, Theirworld, GBC for Education та ін.

У політичному сенсі це означає перехід від «точкових закупівель під кризу» до системнішого вирівнювання доступу до інструментів для дистанційного / змішаного навчання, хоча нерівномірність між громадами й регіонами зберігається.

²²Ноутбук кожному вчителю: українські освітяни отримали 50 тисяч хромбуків від Google та ЮНЕСКО <https://www.kmu.gov.ua/news/noutbuk-kozhnomu-vchyteliu-ukrainski-osvitiany-otrymaly-50-tysiach-khrombukiv-vid-google-ta-iunesko>

²³Device Coalition <https://www.dcoalition.org.ua/>

- **Всеукраїнська школа онлайн²⁴**

Платформа ВШО є потужним ресурсом для онлайн-навчання, який почав розроблятися УІРО під час пандемії у 2020 році. Він став дуже помічним на початку війни як для вчителів, так і для учнів, які опинилися далеко від школи, але мали можливість користуватися розробленими матеріалами. Під час війни платформа була доопрацьована. Станом на 2025 рік є розроблені матеріали для більшості навчальних предметів 5–11 класів, включно з діагностичним інструментарієм та завданнями для оцінювання.

- **Цифрова платформа Мрія²⁵**

Мрія — це державна освітня екосистема (застосунок і вебпортал) для учнів, батьків і вчителів. Дітям і батькам вона допомагає зручніше вчитися, краще домовлятися про навчання та бачити орієнтири на майбутнє, а школам і вчителям — планувати роботу й керувати навчальним процесом без зайвої бюрократії. Це ініціатива Президента України, яка вже доступна для шкіл і з часом має поширитися на всі освітні ланки: від дошкілля до освіти дорослих. У 2025/2026 навчальному році до платформи долучилися понад 2000 шкіл.

- **Цифровізація освітнього середовища в школах**

Окремий напрям політики спрямований на створення освітнього цифрового середовища в школах — такого, де щоденні процеси (оцінювання, відвідування, планування, комунікація та звітність) працюють у цифровому форматі й не змушують вас дублювати одні й ті самі дані «в різні журнали». Для цього в Україні розгорнуто АІКОМ — центральний контур обміну освітніми й управлінськими даними. Практично для школи й учителя цифровізація найчастіше починається з електронного класного журналу. Заклад може користуватися державним безоплатним E-Journal або іншим е-журналом / е-щоденником, який відповідає вимогам законодавства та інтегрується з АІКОМ. Це спрощує ведення документації і значно полегшує організацію навчання в дистанційному та змішаному форматах.

²⁴Всеукраїнська школа онлайн <https://lms.e-school.net.ua/>

²⁵Цифрова платформа Мрія <https://mriia.gov.ua/app>

ГНУЧКІ ОСВІТНІ РІШЕННЯ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ З УКРАЇНСЬКОЮ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ

Наступний напрям політики пов'язаний із запобіганням ризику втрати зв'язку з українською освітою та послаблення української мовно-культурної ідентичності. Йдеться про підтримку навчання українських дітей за кордоном у зв'язку з українською освітою так, щоб дитина могла паралельно відвідувати місцеву школу і водночас не втрачати українську мовну практику, зміст і освітню «тяглість» без надмірного подвійного навантаження. Реалізація цієї політики відбувається через кілька взаємодоповнювальних підходів.

● Українознавчий компонент

Міністерством освіти і науки України для дітей, які тимчасово перебувають за кордоном, розроблено скорочену типову освітню програму²⁶ з вивчення навчальних предметів, які пов'язані з національним контентом, цінностями, традиціями, історією та культурою. Це такі предмети, як: українська мова, «Я досліджую світ», українська література, історія України, географія, основи правознавства, захист України.

Розроблено також модифіковані навчальні програми²⁷ до викладання предметів українознавчого компоненту: української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти. Навчальний контент для цих програм розміщений на платформі Всеукраїнська школа онлайн²⁸.

Паралельно МОН розвиває дистанційне навчання за програмами українознавчого компоненту: у 2025 році запущено платформу реєстрації, де батьки можуть обрати школу, яка надає українознавчий компонент, і подати заявку на зарахування дитини, а

²⁶Типова освітня програма для навчання дітей, які виїхали з України внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації і здобувають освіту одночасно в закладах освіти країни перебування та України <https://mon.gov.ua/npa/pro-vnesennia-zmin-do-typovoi-osvitnoi-prohramy-dlia-navchannia-ditei-iaki-vyikhal-y-z-ukrainy-vnaslidok-povnomasshtabnoho-vtorhnennia-rosiiskoi-federatsii-i-zdobuvaiut-osvitu-odnochasno-v-zak>

²⁷Рекомендації щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-vykorystannia-modyfikovanykh-prohram-z-ukrainskoi-movy-ukrainskoi-literatury-istorii-ukrainy-heohrafii-dlia-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity>

²⁸Навчальний контент для програм українознавчого компонента <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/shkola-oflain/navchalnyi-kontent-dlia-ukrainoznavchoho-komponentu>

також удосконалено користувацький кабінет і покрокову процедуру подання заявки. Зареєструватися на українознавчий компонент можна на спеціальній платформі: ukrainian.studies.mon.gov.ua. Учні за кордоном відтепер можуть навчатися за скороченими програмами дистанційно, паралельно з основним навчанням.

- **Державний ліцей «Міжнародна українська школа» (МУШ)²⁹** — заклад, який працює під керівництвом МОН, надає можливість здобувати українську освіту дистанційно / екстерном і отримувати документи державного зразка для дітей, які живуть за межами України. Наразі відбувається оновлення формату роботи ліцею МУШ із урахуванням нових викликів війни.

Стратегія розвитку Державного ліцею «Міжнародна українська школа» на 2023–2028 роки визначає, що ключова місія МУШ — забезпечити право на якісну повну загальну середню освіту громадянам України, які тимчасово або постійно перебувають за кордоном та в Криму, створюючи умови для розвитку компетентностей і ціннісних орієнтирів учнів. У практичній реалізації акцент зроблено на модернізації управління й навчання через впровадження нової адміністративно-навчальної платформи (оновленого електронного кабінету екстерна та «журналу вчителя»), а також на внутрішньому моніторингу результатів навчання й аналізі даних для підвищення якості.

Очікуваними результатами визначено: безпечне й інклюзивне освітнє середовище, оновлення матеріально-технічного забезпечення, впровадження дистанційної форми навчання, ширше застосування ІКТ, формувальне оцінювання та створення умов для самореалізації учнів і професійного розвитку педагогів.

МУШ цілеспрямовано підтримує українську мову, культуру й традиції серед дітей, які навчаються за кордоном, щоб зберегти їхній живий зв'язок з Україною та уникнути відчуття культурної віддаленості. Через партнерства з діаспорними організаціями, культурними центрами й освітніми установами школа допомагає вибудовувати сталий «міст» між Україною та молодим поколінням за кордоном, підтримуючи національну єдність і роблячи українську культуру більш помітною в глобальному середовищі.

²⁸ Міжнародна українська школа <https://uis.org.ua/>

- Платформа національної ідентичності <https://www.identy.org.ua/>

Окремо, як додатковий ресурс для підтримки зв'язку з Україною через зміст про культуру та ідентичність, розроблено Платформу національної ідентичності (ініціатива Міністерства молоді та спорту у партнерстві з Асоціацією інноваційної та цифрової освіти), де зібрано матеріали, зокрема мультимедійний курс «Національна ідентичність» та добірки подій і матеріалів, що можуть підсилювати українознавчий компонент і позакласну роботу з дітьми за кордоном.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК УЧИТЕЛЬСТВА

Професійний розвиток учителів у питанні надолуження освітніх втрат є одним з ключових питань у політиці подолання освітніх втрат. Питання не в тому, що вчителі недостатньо підготовлені, а в тому, що подолання нових викликів потребує нових інструментів. Для навчання вчителів методикам роботи зі втратами Міністерством освіти і науки України спільно з партнерськими організаціями розроблено онлайн-курси, типові освітні програми, прийнято низку стратегічних рішень для надолуження освітніх втрат.

● Типові освітні програми підвищення кваліфікації

Робота з освітніми втратами визначена також МОН як пріоритетний напрям та рекомендована для пілотування на новій цифровій платформі Вектор³⁰ у межах пілоту «Гроші ходять за вчителем». Затверджено типову освітню програму підвищення кваліфікації педагогічних працівників: «Навчання в умовах викликів: інструменти подолання освітніх втрат і підтримки учасників освітнього процесу»³¹. Вона розрахована на 30 годин (1 кредит ЄКТС) і складається з двох модулів: «Системна робота щодо подолання освітніх втрат як передумова рівного доступу до освіти» та «Безпечне освітнє середовище: інтеграція психосоціальних практик і підходів, чутливих до травми».

● Онлайн-курси

Онлайн-курс «Наздоженемо» розроблено ГС «Освіторія» на замовлення МОН, за підтримки UNICEF. Курс містить загальний модуль, де висвітлено види освітніх втрат, стратегії та міжнародний досвід їх подолання після пандемії. Окремі модулі присвячено механізмам подолання освітніх втрат в умовах роботи шкільного вчителя в класі (для вчителів початкових класів, української мови, математики), а також створено модулі для освітніх управлінців. Окрім теоретичної підготовки, у межах проєкту підготовлено національних тренерів для проведення тренінгів із подолання освітніх втрат у регіонах.

³⁰Вектор — національна платформа професійного розвитку педагогічних працівників <https://vector.uied.gov.ua/>

³¹Типова освітня програма підвищення кваліфікації педагогічних працівників: «Навчання в умовах викликів: інструменти подолання освітніх втрат і підтримки учасників освітнього процесу» <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2025/11/mon-1415-28.10.2025.pdf>

³²Наздоженемо: курси про подолання освітніх втрат <https://osvitoria.university/courses/nazdojenemo/>

Матеріали онлайн-курсу є доступними для всіх охочих на платформі О Університет, де також розміщено методичний посібник із матеріалами для вчительства «Наздоженемо: інструменти вимірювання та стратегії подолання освітніх втрат»³³.

Сьогодні українські педагоги мають доступ до низки курсів та матеріалів, які допомагають опанувати травма-інформований підхід. Курс «Травма-інформований підхід у роботі вчителя НУШ»³⁴ знайомить із принципами створення безпечного середовища та практичними стратегіями взаємодії з учнями, які пережили стрес. Курс «Основи психопідтримки»³⁵ навчає помічати ознаки емоційного виснаження, будувати підтримувальну взаємодію і адаптовувати навчальний процес. Okремо варто згадати навчальний посібник з травмоінформованої допомоги від ГО «Навчай для України»³⁶, який пояснює важливість чутливого, турботливого супроводу і містить практичні поради для щоденної роботи.

Okремиий напрям професійного розвитку — це опанування менторства та тьюторингу. Обидва формати не потребують офіційного введення окремих ставок, але ефективно інтегруються в щоденну роботу школи. Менторство допомагає учням розібратися зі своїми труднощами, поставити реалістичні цілі, знайти внутрішню мотивацію та налагодити самоорганізацію. Тьюторинг зосереджується на побудові індивідуального маршруту: тьютор допомагає учневі побачити власні сильні сторони й прогалини, обрати темп і формат роботи, визначити послідовні та досяжні кроки. У контексті освітніх втрат ці формати набувають особливого значення, адже діти часто потребують не лише пояснення навчального матеріалу, а й підтримки у відновленні впевненості, зменшенні тривожності та поверненні до навчального ритму.

За даними дослідження «Інвестиції в людський капітал під час війни: експериментальні докази з України», проведеного командою Світового Банку спільно з ГО «Навчай для України»³⁷

³³Методичний посібник з матеріалами для вчителя «Наздоженемо» https://drive.google.com/file/d/1IB3DQUTZMz4Arr1d_nBz_iSgp9226mJ8/view

³⁴Травма-інформований підхід у роботі вчителя НУШ <https://edway.ua/uk/mpk/1443/detail/>

³⁵Основи психопідтримки: як вчителям працювати з дітьми, які пережили травматичні події <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/6788>

³⁶«Навчай для України»: Навчальний посібник з травмоінформованої допомоги (ТІД) <https://drive.google.com/file/d/1tDtapJZGiRHVH02OUFYMNLUHclr0x-ub/view>

³⁷Перше у світі RCT-дослідження освіти у час війни: український досвід <https://teachforukraine.org/case/pershe-u-sviti-rct-doslidzhennya-osvity-u-chas-vijny-ukrayinskyj-dosvid/>

участь у програмах онлайн-тьюторингу поліпшує рівень знань учнів та учениць, а також має позитивний вплив на їхній психологічний стан.

Курс «Як стати ментором для школярів»³⁸ знайомить учителів із основами підтримувальної взаємодії, мотивації та мислення зростання. Курс «Тьюторинг у школі»³⁹ дає покрокові інструменти тьюторської роботи, приклади зі шкільної практики та рекомендації, як організувати індивідуальні зустрічі, визначати потреби учнів і підтримувати їхній поступ. Використання менторських і тьюторських підходів у школі сприяє ранньому виявленню труднощів, налагодженню довірливих стосунків і формуванню реалістичних навчальних траєкторій.

Актуальним для вчителів є також онлайн-курс «Цифровий учитель»⁴⁰, розроблений авторським колективом для платформи EdEra, у співпраці з UIPO, за підтримки UNESCO. У курсі запропоновано сучасні ефективні інструменти для організації навчання в цифровому просторі. Зокрема, є теми, як-от «Універсальний дизайн навчання в освітньому процесі», «Цифрова комунікація та взаємодія в освітньому процесі», «Управління класом в цифровій педагогіці» та інші. Методичні матеріали для вчителя зібрано також у методичному посібнику «Цифровий учитель»⁴¹.

● Створення кадрового резерву вчителів

Ця політика є складовою політики «Школа офлайн», але варто її описати окремо, оскільки це стратегічна робота щодо подолання освітніх втрат після деокупації територій у післявоєнний період. Держава запровадила механізм кадрового резерву працівників (зокрема педагогів) для роботи в закладах освіти на деокупованих територіях, щоб після звільнення громад можна було швидко закрити кадрові потреби шкіл і відновлювати освітній процес. Цей механізм офіційно визначено постановою КМУ №1112 (17.10.2023)⁴²,

³⁸Онлайн-курс «Як стати ментором для школярів» <https://osvita.diia.gov.ua/courses/how-to-become-a-mentor-for-schoolchildren>

³⁹Онлайн-курс «Тьюторинг у школі» <https://osvita.diia.gov.ua/courses/tutoring-at-school>

⁴⁰Онлайн-курс «Цифровий учитель» <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/4033>

⁴¹«Цифровий учитель». Путівник для професійного зростання https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2024/10/czyfrovuj_uchytel_putivnyk_dlya_profesijnogo_zrostannya.pdf

⁴²Порядок формування кадрового резерву працівників для роботи у закладах освіти на деокупованих територіях України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1112-2023-%D0%BF#Text>

якою затверджено Порядок формування кадрового резерву. Документ описує процедуру формування резерву, ролі відповідальних осіб і базові правила, хто і як може бути включений до резерву.

У 2025 році цей інструмент додатково використовується як практична підтримка вчителів у прифронтових громадах, де з 1 вересня 2025 року окремі школи призупинили роботу: мета — зберегти педагогів у системі, дати можливість професійного розвитку та забезпечити виплати. У межах перебування в резерві вчителю можуть виплачувати середню заробітну плату (але не менше ніж 2/3 посадового окладу). Виплата стартує від дати підписання договору про працевлаштування і триває до виходу з резерву або до завершення воєнного стану та ще шість місяців після, а також передбачено навчання за Типовою програмою, затвердженою МОН.⁴³

⁴³Потенційно кадровий резерв вчителів може бути задіяний у пілотуванні мікрокваліфікацій та апробуванні нової системи професійного розвитку вчителів, їхніх нових ролей у школах.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

За результатами дослідження ДСЯО про організацію освітнього процесу в умовах війни (грудень 2022 – січень 2023)⁴⁴ зафіксовано погіршення психоемоційного стану учнів. Зокрема, суттєво зменшилася частка старшокласників, які почуваються в безпеці (у містах: з 85% до 65%; у селах: з 81% до 69%). На цьому фоні зросла втома, зменшилися відчуття енергійності та щастя, також збільшилась напруга.

Схожі тенденції простежуються в іншому дослідженні, проведеному savED «Війна та освіта. Два роки повномасштабного вторгнення» (2024)⁴⁵. Психоемоційний стан учнівства залишається одним із ключових викликів: 57–60 % респондентів (учні, батьки, педагоги, адміністрації) оцінюють самопочуття дітей як спокійне. Водночас значна частка дітей описує змішані стани «і спокійно, і тривожно», а 12 % учнів прямо вказують на тривожний стан. Це — важливий аргумент для політики: питання психічного благополуччя в дистанційному / змішаному навчанні має бути не «додатком», а частиною стандартів якості й управління (щоб школа була здатна вчасно побачити ризики та надати підтримку).

Заразом шкільна психологічна служба в тому форматі, як вона працювала до початку повномасштабного вторгнення, не була готова до такого навантаження та нових викликів. Дані інституційних аудитів⁴⁶ демонструють, що в кожному десятому закладі відсутній практичний психолог і соціальний педагог (частіше у сільській місцевості), майже у половині шкіл учні вкрай рідко звертаються по допомогу до практичного психолога.

З початком війни школи отримали нові виклики. Ментальне здоров'я стало передумовою успішного навчання, а проблема подолання психоемоційних втрат стала першочерговою. Про це зазначали майже

⁴⁴Дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022 / 2023 навчальному році <https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/yakist-osvity-v-umovah-viyny-web-3.pdf>

⁴⁵Війна та освіта. Два роки повномасштабного вторгнення, 2024 <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/02/10/Zvit.Viyna.ta.osvita.Dva.roky.povnomasshtabnoho.vtorhnennya.2024.ukr-10.02.2024.pdf>

⁴⁶Тенденції якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти. Аналітичний звіт за результатами інституційних аудитів 2020–2021 https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/analytical-report-on-institutional-audit-2020-2021_web-1.pdf

всі освітяни на фокус-групових та глибинних інтерв'ю в дослідженні «Освіта під час війни: досвід українських шкіл»⁴⁷.

Стало очевидним, що шкільна психологічна служба потребує трансформації, тобто переходу від підходу «психолог працює окремо в закладі» до цілісної системи психосоціальної підтримки (ПСП) в освіті, де є спільні правила, інструменти якості та можливість масштабувати дієві практики. У 2025 році МОН разом із UNESCO публічно зафіксували цей курс через напрацювання національної рамки розвитку ПСП в освіті на 2025–2030 роки⁴⁸ та окреслили три «опори» змін: **якість** (єдині професійні стандарти, безперервний розвиток шкільних психологів і цифрові інструменти управління якістю), **доступність** (єдині підходи до послуг і розвиток цифрових рішень, щоб підтримка була доступною кожній дитині незалежно від місця проживання) та **підтримувальне середовище** (командні моделі підтримки, алгоритми дій в кризі й інтеграція тем психічного здоров'я у внутрішні політики закладів).

На практиці це «складається» в зрозумілий для шкіл пакет:

- 1 базові інструменти першої психологічної допомоги (ППД) для освітян.** Зокрема МОН у 2022 році поширило методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій», у перші місяці повномасштабної війни запускалися навчальні вебінари / матеріали з ППД. На початку повномасштабного вторгнення було підготовлено тренерів-психологів для роботи із шкільними психологами. Дуже помічною в цьому є Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?»⁵⁰.
- 2 супервізія як системна підтримка фахівців.** У межах підтримки психологічної стійкості освіти в Україні за підтримки UNESCO було введено й профінансовано роль «психологічного супервізора» та організовано 6-місячну підготовку супервізорів у партнерстві з Українською асоціацією супервізії і коучингу. Підготовлені супервізори надалі підтримують шкільних психологів і педагогів у громадах / закладах.

⁴⁷Ліннік О., Божинський В., Гриневич Л., Крижановська В., Ніколаєв Є., Рій Г. Освіта під час війни: досвід українських шкіл. Аналітичний звіт. Київ, ГО «Куншт», Аналітичний центр «ОсвітАналітика» Університету Грінченка, 2024 <https://drive.google.com/file/d/1ep3OGZdBASBEy3J0Pkx7Sxa4jdJ9ciZ/vie>

⁴⁸МОН і ЮНЕСКО об'єднали зусилля для зміцнення системи психосоціальної підтримки в закладах освіти <https://mon.gov.ua/news/mon-i-iunesko-obiednaly-zusyillia-dlia-zmitsnennia-systemy-psykhosotsialnoi-pidtrymky-v-zakladakh-osvity>

⁴⁹Методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» <https://mon.gov.ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-persha-psiologichna-dopomoga-algoritm-dij>

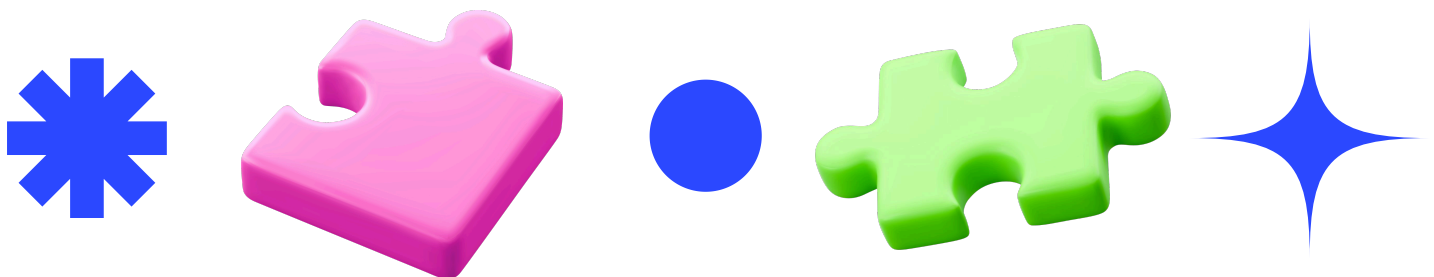
⁵⁰Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» <https://howareu.com/>

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У Стратегії діяльності МОН до 2027 року⁵¹ визначено таку мету трансформації позашкілля: громадяни України здобувають якісну позашкільну освіту, яка сприяє розвитку індивідуальних здібностей і обдарувань, утвердженню української національної та громадянської ідентичності, військово-патріотичному вихованню та ефективній профорієнтації. Позашкілля як центр розвитку громади передбачає його інтеграційну роль та можливість працювати в різних напрямках, у тому числі із різними видами освітніх втрат: когнітивними, психоемоційними, соціально-поведінковими, національно-ідентичнісними.

У проєкті Концепції розвитку позашкільної освіти (2025–2030)⁵² цей підхід утілюється в дуже практичні формати на рівні громад: хаби, коворкінги, мейкерські простори, цифрові освітні центри, а також мобільні / пересувні освітні центри і навіть центри подолання освітніх втрат: як у структурі наявних закладів позашкілля, так і як окремі рішення там, де мережа слабка.

Гарним інфраструктурним рішенням для громад можуть стати «громадські школи»: на практиці це може бути модель, коли звичайна школа після уроків працює як відкритий хаб громади і «під одним дахом» приймає позашкільні програми та партнерські сервіси (гуртки / модулі для надолуження, STEAM-активності, мейкерство, профорієнтаційні треки), а також надає психоемоційну підтримку і простір для соціальних ініціатив для дітей і батьків.

⁵¹Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Docs%20Kampania%20Priyom%2024/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf>

⁵²Проект концепції розвитку позашкільної освіти <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2025/05/14/ho-proyekt-kontseptsiyi-rozvytku-pozashkilnoyi-osvity-2025>

ДОДАТКОВІ МОЖЛИВОСТІ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ РЕАЛІЗОВАНІ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

У цьому підрозділі коротко окреслимо можливі найближчі перспективи щодо реалізації політики подолання освітніх втрат на державному рівні.

Державні гранти

Один із можливих стратегічних кроків — державна підтримка на рівні школи та громади через бюджетні гранти / цільові програми, які дають закладам можливість швидко запускати «короткі формати» надолуження: інтенсиви, навчання в малих групах, консультації, навчальні клуби та літні школи. Важливо, щоб такі інструменти мали просту процедуру участі, типові пакети заходів (що саме школа може обрати залежно від діагностики) та прозору звітність за результатами навчання, а не лише за кількістю проведених активностей.

Орієнтовні проєкти, на які можуть бути передбачені гранти:

- Створення освітніх центрів у позашкіллі та громаді — на базі центрів цифрового навчання, тимчасових освітніх просторів, бібліотек, молодіжних центрів.
- Модель «громадської школи» (коли школа після уроків працює як відкритий освітній хаб). Такі центри можуть закрити не лише когнітивні прогалини, а й потреби психоемоційної підтримки та безпечної соціалізації: громада забезпечує логістику, безпечні приміщення, інтернет, базову психологічну підтримку й партнерства, а школа — навчальні цілі та узгодження з освітньою програмою.
- Адресна підтримка найуразливіших дітей через репетиторство й педагогічний патронаж: держава задає рамки якості та створює публічний реєстр моделей / платформ, а громади отримують можливість фінансувати години тьюторства тим, хто цього найбільше потребує.

Запровадження мікрокваліфікацій⁵³

Мікрокваліфікації у сфері професійного розвитку педагогів передбачені проєктом Концептуальних засад професійного зростання педагогічних працівників⁵⁴ як частина оновленої моделі кар'єрного зростання й

⁵³Мікрокваліфікація означає запис результатів навчання, які особа, що навчається, отримала після короткострокового навчання. «Рекомендації щодо впровадження мікрокваліфікацій в Україні» <https://nqa.gov.ua/news/agentstvo-rozrobilo-rekomendacii-sodo-vprovadzenna-mikrokvallifikacij-v-ukraini/>

⁵⁴Концептуальні засади професійного зростання педагогічних працівників: старт громадського обговорення <https://mon.gov.ua/news/kontseptualni-zasady-profesiinoho-zrostannia-pedahohichnykh-pratsivnykiv-start-hromadskoho-obhovorennia>

мотивації: це інструмент фіксації короткострокових результатів навчання, який дозволяє «нарощувати» професійний капітал учителя та підтверджувати опанування нових компетентностей, ролей і функцій у школі.

У межах державного переліку мікрокваліфікацій для пілотування логічно закласти, зокрема, рольові мікрокваліфікації на потреби відновлення навчання: «Тьютор із подолання освітніх втрат» і «Ментор із соціально-емоційної підтримки»; для швидкого старту пілот може спиратися на кадровий резерв і партнерські організації, які здатні підсилити методичну частину та масштабування.

Організаційні рішення для учнів із накопиченими значними прогалинами та початковим рівнем навчальних досягнень

Міжнародний досвід подолання освітніх втрат (ОЕСР, РАПІД, UNICEF) передбачає один із можливих варіантів — запровадження додаткового року навчання. Можливі варіанти рішення за цією моделлю можуть бути такі:

- Додатковий рік навчання для учнів, які закінчили 2 клас, але не опанували базові навички читання, письма й лічби, з чітким планом інтенсивної підтримки й участю батьків.
- Для старшої профільної школи — 10-й адаптаційний клас для учнів, що мають початковий рівень із трьох і більше предметів;
- Для вступників із подібним профілем ризику університети можуть пропонувати нульовий (підготовчий) курс із чіткими критеріями переходу на основні програми.

У загальному вигляді систему подолання освітніх втрат можна представити такою схемою:

регулярний моніторинг → розроблення та коригування навчальних програм → реалізація підтримувальних заходів у школах і позашкіллі → навчання шкільних команд та педагогічних працівників (мікрокваліфікації) → адресна підтримка учнів (репетиторство, педагогічний патронаж) → інституційні рішення для тих, хто потребує тривалішої траєкторії (додатковий рік навчання).

Такий цикл забезпечує не лише зменшення поточних розривів, а й стійкість системи до майбутніх криз.

РОЗДІЛ 2

РІВЕНЬ ГРОМАДИ

Проблема освітніх втрат на рівні громад проявляється нерівномірно та тісно пов'язана з безпекою, міграцією, цифровою доступністю й спроможністю місцевих інституцій. Політика децентралізації дозволяє громадам діяти досить автономно та приймати рішення щодо багатьох питань, зокрема подолання освітніх втрат. Саме громада є ланкою, де аналітика перетворюється на конкретні послуги для дитини та сім'ї: діагностика, доступ до безпечних місць навчання, програми надолуження, підтримка мотивації та розвитку навчальних умінь.

Досвід співпраці громад із міжнародними партнерами, громадськими організаціями, благодійними фондами довів, що рішення, які можуть реалізовувати громади, часто випереджають рішення на національному рівні, втілюються більш швидко, а тому є більш ефективними, особливо в умовах війни.

Прикладами такої співпраці є створення мобільних цифрових навчальних центрів, тимчасових освітніх просторів, розроблення алгоритмів роботи з освітніми втратами у форматі консультаційних занять в таких центрах (savED, SURGe, UNICEF, IREX, USAID). Окрім цього, на рівні громад реалізовані та реалізуються зараз різні формати роботи з дітьми щодо подолання освітніх втрат (робота з переселенцями, літні табори, центри психологічної підтримки, консультаційні центри для дітей) .

Рівень громади охоплює **чотири напрями реагування (за типами освітніх втрат):**

1 НАВЧАЛЬНІ (КОГНІТИВНІ) ВТРАТИ

- **Пріоритети:** локальна діагностика освітніх втрат і груп ризику; створення та забезпечення функціонування альтернативних освітніх просторів; консультування в цифрових освітніх центрах та тимчасових освітніх просторах, короткострокові програми надолуження; усунення цифрової нерівності.

2 ПСИХОЕМОЦІЙНІ ВТРАТИ

- **Пріоритети:** альтернативні безпечні простори для навчання та зустрічей; підтримка молодіжних і громадських ініціатив; програми психологічної підтримки для дітей та молоді, вчителів.

3 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ

- **Пріоритети:** виявлення груп ризику; безпечні та інклюзивні освітні середовища; подолання цифрової нерівності; розвиток місцевих спільнот, створення просторів для міжособистісної взаємодії дітей, підлітків та молоді.

4 ВТРАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

- **Пріоритети:** культурно-громадянська інтеграція; українознавчий компонент у позашкільній, програми національного виховання та громадської інтеграції для переселенців, дітей з окупованих територій, дітей за кордоном.

Цільові групи: усі здобувачі освіти з пріоритетом для дітей із початковим рівнем навчальних досягнень, учнів 1–2, 9 та 11 класів; учнів із соціально вразливих сімей; ВПО; з ТОТ; тих, хто повернувся з-за кордону.

Необхідні кроки для громад

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ГРОМАДІ ДЛЯ НАЛАГОДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ З ДЕРЖАВОЮ ТА ПАРТНЕРСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Першим кроком для громад є розроблення стратегії розвитку освіти в громаді під час війни та в післявоєнний період, де має бути передбачена політика подолання освітніх втрат, визначені завдання та заходи, спланований орієнтовний бюджет. У розрахунку бюджету можна вказувати як кошти державного бюджету і громади, так і фінанси, які заплановано залучити від партнерських організацій.

Чому це важливо?

Саме стратегія розвитку освіти в громаді, як офіційно затверджений документ, може стати підставою для залучення коштів від донорів, подання заявок на гранти від різних організацій.

Станом на 2025 рік вже напрацьовані методики розроблення освітніх стратегій для громад, засновані на підходах Стратегічного менеджменту, орієнтованого на результат.

До прикладу, громади можуть використати досвід розроблення Освітніх стратегій для Великодимерської громади Київської області⁵⁵, за підтримки ГС Ре:Освіта. У ньому зібрано: 5 причин, навіщо громаді стратегія; поради щодо «стабілізаційного року» перед стратегуванням; покроковий алгоритм із 9 кроків (організація робочої групи, збір даних і опитування, карта потреб, візійні сесії, SWOT, моделювання мережі закладів освіти, формування стратегічних / операційних цілей та індикаторів); а також рамка структури документа; підходи до погодження / затвердження, реалізації, моніторингу й комунікації зі стейкхолдерами.

⁵⁵Стратегія розвитку освіти в деокупованих громадах https://reosvita.org/wp-content/uploads/2024/11/strategiya-rozvytku-osvity_-metodychni-rekomendaciyi.pdf

Стануть у пригоді також методичні напрацювання щодо розроблення Стратегії освіти в громаді, розроблені в межах співпраці DECIDE, Асоціації ОТГ та інших партнерів. У poradнику «Розробляємо стратегію розвитку освіти в територіальній громаді»⁵⁶ надано практичні рекомендації щодо розробки стратегії розвитку освіти в територіальній громаді. Визначено розуміння поняття стратегії розвитку та запропоновано «дорожню карту» процесу її розробки. Надані практичні рекомендації та приклади щодо проведення SWOT-аналізу, визначення стратегічних цілей і бачення. Розглянуто питання підготовки плану реалізації та організації моніторингу виконання стратегії розвитку освіти в територіальній громаді.

⁵⁶Розробляємо стратегію розвитку освіти в територіальній громаді <https://tinyurl.com/bd4kerdf>

СИСТЕМНИЙ МОНІТОРИНГ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Під час розроблення стратегії варто передбачити постійний збір інформації щодо ефективності реалізації політики. Якщо ми говоримо про освітні втрати, то є доцільним постійно збирати та аналізувати інформацію від шкіл щодо рівня навчальних досягнень учнів та їх динаміки. Школи проводять внутрішні моніторинги, узагальнені результати яких варто збирати та аналізувати: на початку запровадження політики і потім періодично, принаймні один раз на рік.

Чому це важливо?

Якщо громада цілеспрямовано реалізує політику подолання освітніх втрат, знаходить і спрямовує кошти на різні заходи з їх надолуження, необхідно мати розуміння про ефективність заходів. Показником ефективності в даному випадку буде не тільки кількісне охоплення учнів, а позитивна динаміка їх навчальних досягнень. Якщо мова йде про психоемоційні та соціально-поведінкові втрати, також можна виміряти зміни за допомогою психологічних тестів або спостереження за учнями. Дещо складніше діагностувати втрати національної ідентичності, оскільки вони стосуються цінностей та переконань.

Чи треба проводити незалежні зовнішні моніторинги в громаді?

Необов'язково. Достатньо збирати та аналізувати інформацію від шкіл, позашкільних центрів, інших організацій чи центрів / закладів, створених в громаді для подолання освітніх втрат. Завдання на рівні громади — зводити всю інформацію в узагальненому вигляді та верифікувати висновки, отримані за підсумками спостережень на рівні громади.

СТВОРЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ НА РІВНІ ГРОМАДИ

Коли потрібні інфраструктурні рішення на рівні громади?

- Коли не вистачає навчальних приміщень для додаткових занять;
- Коли стратегія подолання освітніх втрат передбачає репетиторські послуги або консультації чи інші заходи для міжшкільних груп учнів;
- Коли йдеться про соціально-поведінкові втрати: вони передбачають міжособистісну взаємодію між учнями, спільний простір для спілкування.

Рішенням можуть бути **цифрові освітні центри** (DLC)⁵⁷ — освітні простори, де створено можливість працювати з цифровими пристроями, отримувати консультації з надолуження освітніх втрат, долучатися до позашкільної діяльності, а також отримувати психосоціальну підтримку.

Такі центри створюють у громадах, де заклади освіти були пошкоджені або зруйновані внаслідок ворожих обстрілів, за підтримки донорських організацій і благодійних фондів (UNICEF, savED, SURGe, USAID, IREX). Водночас для громад викликом може стати подальше утримання цих просторів після завершення донорського фінансування, адже вони мають перейти на баланс громади. Попри це, центри є ефективним інфраструктурним рішенням: їх можна використовувати як гнучку базу для надолуження різних типів освітніх втрат.

Досвід створення таких центрів узагальнено в посібниках у вигляді гайдів — методичних рекомендацій, які містять основні організаційні кроки для створення таких центрів, схеми організації просторів, переліки обладнання, орієнтовні бюджети і навіть розклади занять. Методика роботи цифрових центрів гарно описана в посібнику «Цифрові освітні центри: Handbook»⁵⁸, розробленому savED спільно з ULEAD з Європою. Буде помічним також посібник зі створення цифрових освітніх центрів у громадах, розроблений SURGe⁵⁹ (Проектом міжнародної технічної допомоги Україні від уряду Канади) на основі їхнього досвіду з громадами Київської, Чернігівської та Житомирської областей.

Стратегія залучення дітей до активностей DLC та освітніх центрів⁶⁰ описана у матеріалах Освітньої фундації MriyDiy. У документі визначено цільові групи, окреслено покроковий механізм взаємодії з органами освіти та соціального захисту, а також процедури реєстрації й комунікації з батьками. Окрема частина присвячена правилам формування груп для надолуження навчальних втрат на основі вхідного

⁵⁷Ліннік О., Божинський В., Гриневич Л., Крижановська В., Николаєв Є., Рій Г. Освіта під час війни: досвід українських шкіл. Аналітичний звіт. Київ, ГО «Куншт», Аналітичний центр «ОсвітАналітика» Університету Грінченка, 2024 <https://drive.google.com/file/d/1iep3OGZdBASBEy3J0Pkh7Sxa4jdJ9ciZ/view>

⁵⁸Цифрові освітні центри: Handbook https://decentralization.ua/uploads/library/file/896/DLC_Handbook_2023_210x210_final_online.pdf

⁵⁹Посібник зі створення освітніх центрів від U-LEAD та благодійного фонду «SavED» <https://hromada.gov.ua/research/stvorennya-osvitnix-centriv-v-gromad-posibnik-vid-u-lead-i-blagodiinogo-fondu-saved>

⁶⁰Стратегія залучення дітей до активностей DLC та освітніх центрів (MriyDiy) https://docs.google.com/document/d/1kt8PF6S7yGHBnvFs6Zxrqex_xCF3yqjh/edit?usp=sharing&oid=113965098033081387002&rtpof=true&sd=true

тестування, що забезпечує адресну підтримку учнів із різними рівнями підготовки. Загалом стратегія пропонує чітку й практичну модель роботи для центрів, які прагнуть охопити найуразливіші категорії дітей.

Одним із практичних рішень для розширення простору активностей у громадах за умов дефіциту приміщень може стати запровадження моделі «громадської школи». На базі закладу загальної середньої освіти створюється шкільний хаб для надання додаткових освітніх послуг (гуртки, секції, короткі програми, проєктні лабораторії, простори для подолання освітніх втрат і соціально-емоційної підтримки) у позаурочний час. Такий підхід є поширеним у США (community schools) і добре узгоджується з логікою проєкту Концепції розвитку позашкільної освіти 2025–2030⁶¹, де акцент зроблено на доступності послуг у громаді, партнерствах, інклюзивності, оновленні змісту та використанні наявної інфраструктури як ресурсу розвитку позашкілля.

Створення хабів на базі бібліотек вирішує кілька задач: надання другого життя бібліотекам, використання простору для соціальних, ігрових активностей, додаткових консультацій, індивідуальної роботи тощо. У створенні таких центрів можна спиратися на досвід створення хабів цифрової освіти на базі бібліотек (проєкт ООН «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад та відновлення»). Також є вдала практика зі створення хабів для комунікації та психосоціального розвитку у проєкті UNESCO «Бібліотеки як простір психосоціальної підтримки».

⁶¹Проєкт концепції розвитку позашкільної освіти <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2025/05/14/ho-proyekt-kontseptsiyi-rozvytku-pozashkilnoyi-osvity-2025-2030-14-05-2025.pdf>

ПОРТФЕЛЬ ПОСЛУГ «НАДОЛУЖЕННЯ» ОСВІТНІХ ВТРАТ У ГРОМАДІ

Портфель послуг громади доцільно будувати як комбінацію **коротких програм і постійних сервісів**, що «закривають» різні типи освітніх втрат і дають дитині маршрут підтримки (від виявлення прогалин — до стабільного повернення в навчання). При формуванні портфеля варто спиратися на ціннісні орієнтири позашкільної освіти: людиноцентризм, інклюзивність, інноваційність, варіативність, автономію, співпрацю, національну та громадянську ідентичність.

Базовий «обов'язковий мінімум» портфеля (ядро послуг)

1 Виявлення освітніх потреб і маршрутизація

- локальна діагностика (шкільні внутрішні моніторинги + швидкі скринінги в громаді / центрах);
- визначення груп ризику (ВПО, діти з ТОТ / деокупованих територій; ті, хто повернувся з-за кордону, учні з низькими результатами, діти з ООП);
- вироблення простого механізму організації послуги з надолуження освітніх втрат для дитини (координатор / контактна особа, єдина форма заявки, зрозумілий розклад і правила відвідування).

2 Академічне надолуження (когнітивні втрати)

- короткі малі групи / консультації з базових предметів (читання / математика / укр. мова; для старших — предмети НМТ / профілю);
- тьюторство / менторство (в т.ч. «студент — ментор», волонтерські програми) як підсилення для дітей із великими прогалинами;
- інтенсиви / літні школи (2–4 тижні) з фокусом на базові навички + мотивацію;
Прикладом організації таких таборів є Catch-Up Camp «Покоління перемоги»⁶², які впроваджуються ГО GoGlobal для надолуження освітніх втрат із математики, історії України, української та англійської мов. Навчання проходить у цікавій інтерактивній формі, а викладачі складають програму відповідно до запитів дітей.

⁶²Catch-Up Camp «Покоління перемоги» <https://goglobal.com.ua/activities/osvitni-prohramy/catch-kempi-pokolinnya-peremogi>

- **створення локальних онлайн-платформ із надання освітніх послуг.** Такі платформи можуть передбачати репетиторські послуги, бути майданчиком, де учні можуть знайти різні види підтримки відповідно до їхніх запитів. Ці послуги можуть повністю або частково фінансуватися коштами громади. Під реалізацію такого проєкту можна також залучати донорські кошти як на створення платформи, так і на оплату консультаційних послуг залучених педагогів.

Як приклад платформи з репетиторських послуг можна запропонувати платформу «Повір»⁶³, створену ГО ЕдКемп за підтримки донорських організацій.

Практика «catch-up classes» і цифрових навчальних центрів як місця для очного навчання / консультацій добре описана в матеріалах UNICEF⁶⁴.

- створення кадрового резерву на рівні громади з вчителів, які можуть надавати послуги з подолання освітніх втрат («модель вчителя на заміну», робота в різних школах, створення міжшкільних груп).

3 Психоемоційна підтримка

Для надання якісної психологічної допомоги учням у громаді варто створити **централізовану психологічну службу**. Прикладом може слугувати досвід м. Харкова, де створено міський центр психологічної підтримки при інклюзивно-ресурсному центрі. Група психологів центру, які пройшли підготовку в проєктах UNICEF та USAID, опікується психологічними службами всіх шкіл міста і забезпечує єдиний протокольний підхід до надання психологічної допомоги. У межах проєкту UNESCO відпілотовано супервізію для шкільної психологічної служби, за результатами підготовлено методичні матеріали⁶⁵, які можуть стати в пригоді під час організації супервізійної психологічної служби.

Мають бути доступними індивідуальні консультації психолога / соціального педагога для учнів та робота з батьками (короткі інтервенції, скерування до спеціалізованих служб за потреби). Це також можливо організувати завдяки створенню централізованої психологічної служби в громаді.

⁶³Платформа «Повір» <https://povir.in.ua/>

⁶⁴«Ці заняття стали для нас другою школою» <https://www.unicef.org/ukraine/stories/digital-learning-centres-help-children-catch-up-on-classes>

⁶⁵Архітектура безпеки. Організація безпечного освітнього середовища. Посібник для освітніх управлінців із впровадження супервізії https://ukraine.un.org/sites/default/files/2025-11/Supervisor%27s%20book_e-book.pdf

4 Соціальні та поведінкові втрати (залученість / навички взаємодії)

Цей тип втрат тісно пов'язаний із психоемоційними, але нами їх виокремлено в окрему категорію через те, що в умовах дистанційного навчання та вимушеної ізоляції в учнів досить помітними стали втрати саме в комунікації, міжособистісній взаємодії та спілкуванні. Для подолання цих втрат необхідно організувати для дітей можливість взаємодіяти з однолітками, проявляти емоції в спілкуванні, вести діалог. Тому завданням для громади є створення просторів для безпечної взаємодії, підтримка та супровід такої комунікації.

- Базовим кроком у громадах мають стати **безпечні простори та регулярні групові активності** (СЕН / соціально-емоційні навички, відновлення рутини, підтримка мотивації). На рівні громад такі безпечні простори можуть створюватися на будь-яких локаціях, наприклад, в шкільних приміщеннях (можливо, майбутніх громадських школах), бібліотеках, цифрових освітніх центрах, молодіжних клубах тощо.
- активна підтримка та розвиток **позашкільної діяльності**, яка відповідає запитам дітей у громаді (гуртки, секції, клуби, проєктні лабораторії, командні активності);
- упровадження **програм із соціально-емоційного навчання**. В Україні впровадженням СЕН навчання займається громадська організація «ЕдКемп Україна». Можна долучитися до програми та реалізовувати такий курс у громаді. Ця програма може бути запроваджена як курс за вибором у школі або реалізовуватись у межах позашкільної діяльності. Її метою є розвиток у підлітків соціально-емоційних, етичних компетентностей: самоусвідомлення, емпатії, уваги, стійкості, навичок безпечної міжособистісної взаємодії та подолання наслідків травми. Вона підтримує академічну успішність і добробут учнів, сприяє їхній соціалізації, відповідальному ставленню до себе й громади та усвідомленому вибору подальшої освітньої й професійної траєкторії. Програми із соціально-емоційного навчання, затверджені МОН для 5-6 класів⁶⁶ та 7-9 класів⁶⁷ дозволяють упровадити відповідний вибірковий курс на рівні базової середньої освіти.

⁶⁶Соціально-емоційне та етичне навчання: формування й розвиток м'яких навичок, стійкості, уваги та подолання травми, 5–6 класи (курс за вибором) <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/navchalni-programi-kursiv-za-viborom/2025/04-02-2025/np-kursu-za-vyborom-sots-emotsiyne-ta-etychne-navchannya-5-6-klasy-04-02-2025.pdf>

⁶⁷Соціально-емоційне та етичне навчання: формування й розвиток м'яких навичок, стійкості, уваги та подолання травми, 7–9 класи (курс за вибором) <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/navchalni-programi-kursiv-za-viborom/2025/04-02-2025/np-kursu-za-vyborom-sots-emotsiyne-ta-etychne-navchannya-7-9-klasy-04-02-2025.pdf>

- організація **таборів** для дітей та молоді з надолуження різних типів втрат через соціальну активність. Гарною практикою проведення таких інтенсивів є табори GoGlobal Resilience Camp⁶⁸

5 Втрати національної ідентичності (культурно-громадянська інтеграція)

Найкращими практиками в громаді з надолуження освітніх втрат є підтримання українських національних традицій, проведення свят, виставок, урочистостей. Мешканці громади, у тому числі учні, будуть залучатися до них та відчувати свою належність.

Якщо окреслити більш конкретні кроки, то вони можуть бути такими:

- підсилення **українознавчого / громадянського компоненту в позашкільній** (культурні практики, історична пам'ять, локальна ідентичність громади, волонтерські ініціативи). В Україні діє інтерактивний музей становлення української нації, який має пересувні екскурсії, матеріали та заходи для учнів .
- **програми інтеграції** для дітей ВПО, з ТОТ; тих, хто довго навчався за кордоном (м'яке включення через культуру, спільноту, проєкти для громади). Благодійним фондом «Солом'янські котики» за підтримки проєкту USAID «Зміцнення громадської довіри (UCBI)» підготовлено білу книгу «Відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях»⁷⁰, яка систематизує рішення для практичної роботи в трьох напрямках: організація освітнього процесу в оновленому середовищі, робота педагогічних працівників, зміст освіти та протидія російським наративам.

Де і як «розгортати» портфель (модель на базі наявної інфраструктури)

- **Цифрові навчальні центри / тимчасові освітні простори** можуть бути використані як місце для консультацій, малих груп, змішаного навчання та психосоціальної підтримки.
- **Бібліотеки як хаби** (цифрова грамотність, доступ до техніки й інтернету, консультації, простір для навчання та соціально-емоційної підтримки).

⁶⁸Resilience Camp. Психоемоційна підтримка підлітків із прифронтових регіонів <https://goglobal.com.ua/activities/psicho-emociina-pidtrimka/resilience-camp>

⁶⁹Музей «Становлення української нації» <https://www.museumsun.org/aboutmuseum/>

⁷⁰Біла книга «Відновлення освітнього процесу на деокупованих територіях». Аналітичний звіт за підсумками дослідження стану освіти на тимчасово окупованих територіях <https://tinyurl.com/d96h2s8m>

- **«Громадська школа» (community school)** на базі ЗЗСО: школа як шкільний / громадський хаб додаткових послуг у позаурочний час (гуртки, короткі програми, проектна / підприємницька / соціальна активність, простори підтримки).
- **Освітні хаби / консультаційні сервіси громади** (психологічні, логопедичні, профорієнтаційні консультації, підтримка батьків, мовні курси тощо).

РОЗДІЛ 3

РІВЕНЬ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Заклад освіти є ключовим осередком системи подолання освітніх втрат, адже саме тут перетинаються державна політика, громада, учнівство та родини. Від управлінських рішень, здатності школи координувати дії, залучати партнерів і використовувати наявні ресурси залежить реальна якість підтримки кожної дитини.

Важливо не лише компенсувати знання, а створити середовище, в якому дитина відчуває себе здатною розвиватися далі. Заклад освіти має право і можливість самостійно визначати моделі організації навчання, обирати інструменти підтримки, адаптувати освітню програму та розробляти власні механізми реагування на потреби учнів. Автономність дозволяє школі швидко адаптуватися до змін, враховувати місцевий контекст та оперативно створювати рішення, що найкраще відповідають потребам конкретної спільноти.

Саме тому робота закладу освіти має охоплювати чотири взаємопов'язані виміри: навчальний, емоційний, соціальний та ціннісно-ідентичнісний.

1 НАВЧАЛЬНІ (КОГНІТИВНІ) ВТРАТИ

Цей тип втрат є найпомітнішим, проте не завжди найглибшим. Школа має забезпечити цілісний цикл: діагностика — планування — підтримка — моніторинг поступу.

- Діагностика проводиться короткими тематичними роботами, спостереженнями та аналізом динаміки результатів навчання, щоб визначити конкретні прогалини, а не просто «слабких учнів».
- Планування підтримки здійснюється через гнучкі моделі: тижні надолуження, групи допомоги, індивідуальні консультації, парне навчання.
- Етап підтримки — це цілеспрямована педагогічна дія, коли школа створює умови для поступового відновлення навчання через гнучкі форми допомоги, індивідуалізацію, позитивне підкріплення та інтеграцію підтримки в щоденний освітній процес.
- Моніторинг поступу передбачає не лише аналіз балів, а візуальні карти зростання, портфоліо, зворотний зв'язок про прогрес.

Школа, що діє за такою моделлю, допомагає учням повернути відчуття компетентності й віру у власну здатність до навчання.

2 ПСИХОЕМОЦІЙНІ ВТРАТИ

Після воєнних, соціальних або особистісних потрясінь учні потребують не лише уроків, а середовища безпеки й довіри.

- Упровадження травма-інформованого підходу: педагоги розуміють, як стрес впливає на поведінку та здатність до навчання, і відповідно адаптують взаємодію.
- Забезпечення постійної роботи психологічної служби, консультаційних годин для учнів і батьків.
- Організація «ранкових кіл», тижнів добробуту, мистецьких або спортивних активностей, де учні можуть висловити емоції, відновити контакт із ровесниками.
- Використання у навчальному процесі елементів соціо-емоційного навчання (СЕН) — обговорення почуттів, уміння просити про допомогу, робота з емоційними картами.

Мета школи — створити середовище, де емоційна стабільність передує навчальному успіху, а не навпаки.

3 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ ВТРАТИ

Ізоляція, зміна колективу чи тривале дистанційне навчання послабили навички співпраці та спільної відповідальності. Школа може відновити їх, перетворившись на простір соціального досвіду.

- Використання методів командного навчання: ротація станцій, спільні проєкти, взаємонавчання в парах і групах.
- Проведення ініціатив учнівського самоврядування, волонтерських або соціальних проєктів, що формують відчуття значущості.
- Розвиток культури ненасильницької комунікації, робота з конфліктами через діалог.
- Акцент на наставництві: старші учні підтримують молодших, формуючи горизонтальні зв'язки та довіру.

У результаті школа стає спільнотою взаємопідтримки, де учні відчувають свою належність, вчаться взаємодіяти, співпрацювати й відповідально діяти разом.

4 ВТРАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Особливої уваги потребують діти, які тривалий час перебували за кордоном або у середовищі з обмеженим доступом до українського культурного контенту. Відновлення ідентичності — не формальне «вивчення історії», а повернення до ціннісних і культурних коренів через живий досвід.

- В освітньому процесі посилюється українознавчий компонент: мова, література, історія, культура як носії спільної пам'яті.
- Школа організовує пізнавальні та мистецькі події: дні культури, шкільні фестивалі, українськомовні кіноклуби, інтегровані тематичні тижні.
- Залучаються громадські організації, культурні діячі, музеї, медіа-проекти, які допомагають дітям відчувати належність до українського простору.
- Підтримується мовне середовище та позитивне ставлення до української мови як до мови щоденного спілкування, науки, творчості.

Такі дії зміцнюють не лише знання, а й відчуття належності, гордості й довіри до своєї спільноти — фундаментальні складові стійкості після втрат.

ЦИКЛ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ НАВЧАЛЬНОГО ПОСТУПУ

Основні напрями роботи закладу освіти для подолання освітніх втрат охоплюють кілька взаємопов'язаних етапів, які утворюють єдину систему дій.

Діагностика потреб

Першим кроком є виявлення масштабів і характеру освітніх втрат. Для цього проводиться аналіз результатів оцінювання та відвідування, короткі діагностичні роботи, спостереження за емоційним станом учнів. Школа збирає дані про різні категорії учнівства (ВПО, діти з ООП, із початковим рівнем досягнень тощо) і визначає, які саме труднощі переважають: навчальні, емоційні, соціальні чи пов'язані з ідентичністю.

Варто зазначити, що за даними дослідження, проведеному savED «Війна та освіта. Три роки повномасштабного вторгнення» (2025)⁷¹, 82% шкільних адміністрацій визнають наявність освітніх втрат серед учнівства, тож потреба в системних підходах до їх подолання є не лише очевидною, а й нагальною для більшості українських шкіл.

Для директорів шкіл Державною службою якості освіти розроблено рекомендації щодо розбудови внутрішньої системи якості освіти, складовою якої є система проведення моніторингів навчальних

⁷¹Війна та освіта. Три роки повномасштабного вторгнення, savED, 2025 <https://drive.google.com/file/d/1NBjyG2ZHWJ5uJHd6rDvmFKtN9a61Hi2p/view>

досягнень учнів, включно з рекомендаціями щодо організації такої роботи (Абетка для директора, 2021)⁷².

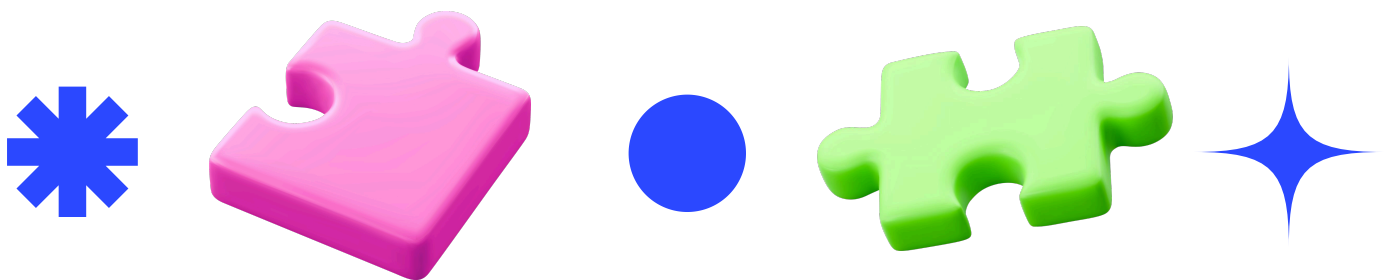
До діагностики можуть залучатися психолог, соціальний педагог, класні керівники, тьютори⁷³, щоб оцінити не лише рівень знань, а й показники емоційного добробуту, безпечності середовища, рівень залученості та почуття належності до шкільної спільноти.

Планування

На основі зібраної інформації розробляється єдиний план подолання освітніх втрат, який охоплює заходи за чотирма напрямками:

- когнітивним (відновлення знань і навичок через диференційовані завдання, індивідуальні траєкторії);
- емоційним (створення безпечного середовища, впровадження елементів соціоемоційного навчання, підтримка психологічної служби);
- соціальним (розвиток співпраці, наставництво, командні та волонтерські проєкти);
- ціннісно-ідентичнісним (українознавчі ініціативи, культурні події, українськомовне середовище).

У плані визначаються конкретні цілі, строки виконання, відповідальні особи та індикатори ефективності не лише навчальної, а й емоційно-соціальної динаміки (зниження рівня тривожності, підвищення залученості, зростання довіри до школи).

⁷²Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О., Ліннік О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2021 https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SQE_SURGe.pdf

⁷³У чинних нормативних документах закладів загальної середньої освіти посада «тьютора» офіційно не передбачена. У тексті термін використано для позначення педагогічної ролі супроводу індивідуальної освітньої траєкторії, яку можуть виконувати різні працівники закладу освіти (класний керівник, учитель-предметник, асистент вчителя, асистент учня тощо)

Командна підтримка

У закладі створюється команда підтримки, до якої входять адміністрація, вчителі-предметники, психолог, соціальний педагог, тьютор, а за потреби — представник батьківської громади. Вона координує роботу з учнями, узгоджує спільні дії педагогів та інших залучених фахівців, проводить регулярні зустрічі для аналізу поступу. Це дозволяє розглядати не лише успішність, а й емоційний стан, адаптацію та поведінкові прояви, вчасно реагуючи на сигнали дезадаптації або втрати мотивації.

Важливо: команда підтримки не дублює і не замінює команду психолого-педагогічного супроводу, що створюється відповідно до чинних нормативних документів виключно для організації інклюзивного навчання дітей з ООП. Її функції ширші і стосуються всіх учнів, які потребують додаткової педагогічної уваги.

Організаційні моделі

Для практичної реалізації плану школа може впроваджувати різні моделі підтримки:

- «тижні надолуження» або короткі інтенсиви для повторення базових тем;
- групи або пари навчальної допомоги, зокрема за принципом взаємонавчання учнівства;
- індивідуальні консультації для учнів із тривалими перервами в навчанні;
- адаптаційні курси для дітей, які повернулися з-за кордону чи змінили школу;
- психоемоційні практики (ранкові кола, мистецькі активності, рефлексійні зустрічі);
- соціальні ініціативи — волонтерські або культурні проєкти, які формують почуття належності до спільноти.

Одночасно заклад освіти шукає сталі моделі фінансування цих заходів, спираючись на місцевий бюджет громади, освітню субвенцію, грантові програми, партнерства, батьківські ініціативи.

Варіативна складова навчального плану — це частина годин типового навчального плану, яку школа розподіляє самостійно. Наприклад, у межах автономії закладу освіти можна передбачити додаткові години на окремі предмети в певних класах або організувати додаткові тематичні заняття, навчальні клуби чи факультативи. Можна проводити такі заняття у малих навчальних групах або індивідуально. Усі такі рішення мають бути чітко відображені у навчальному плані закладу освіти, затверджені педагогічною радою та оформлені відповідним наказом. Це забезпечує прозорість, правильний облік годин і можливість фінансування цих занять за рахунок освітньої субвенції.

Окрім використання варіативної складової навчального плану, заклад освіти може також залучати зовнішні ресурси. Школа або громада можуть звертатися до грантових програм, благодійних фондів, міжнародних організацій чи місцевого бізнесу для підтримки навчальних клубів, гуртків, інтенсивів або створення освітніх просторів. Партнерства допомагають забезпечити техніку, матеріали, психологічну підтримку, проведення навчальних програм чи окремих занять, розширюючи можливості школи у впровадженні додаткових форматів підтримки учнів.

Комунікація з батьками

Батьки залучаються до процесу підтримки через регулярне інформування, консультації, спільне планування дій та короткі тренінги щодо допомоги дитині в навчанні й емоційному добробуті.

Відкрита співпраця між школою, родинами та громадою сприяє побудові довіри, стабілізації емоційного клімату й консолідації зусиль навколо розвитку дитини.

Моніторинг

Постійне відстеження результатів є невід'ємною частиною системної роботи. Школа проводить внутрішню аналітику поступу не лише за оцінками, а й за соціоемоційними показниками: рівень відвідування, участь у спільних активностях, самооцінка добробуту. Результати обговорюються на засіданнях педагогічної ради, в команді підтримки, з учнями та батьками.

На основі зворотного зв'язку коригуються підходи, щоб навчальна та психологічна підтримка залишалася ефективною й чутливою до змін.

Підтримка професійного розвитку вчителів

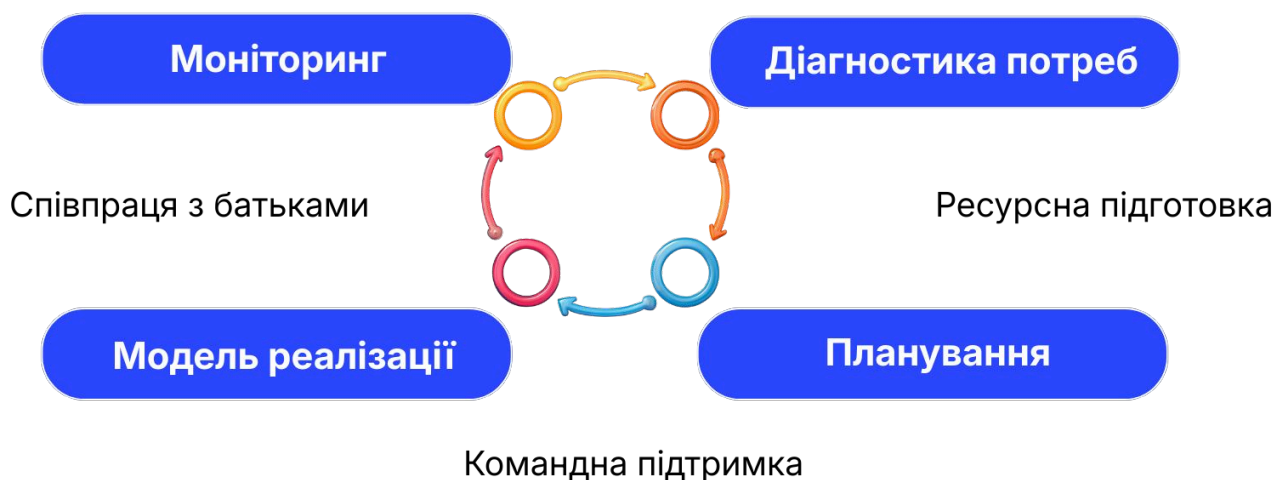
Ефективність системи залежить від готовності педагогів гнучко реагувати на потреби учнів. На основі діагностики формується внутрішній план професійного розвитку, який може включати:

- тренінги з формувального оцінювання, травма-інформованого підходу та соціоемоційного навчання;
- співпрацю з громадськими організаціями й закладами післядипломної педагогічної освіти;
- менторство між колегами, професійні спільноти для обговорення практик підтримки.

Регулярне підвищення педагогічної майстерності допомагає колективу не лише компенсувати втрати знань, а й створювати культуру турботи, довіри та співпраці.

Завдяки поєднанню цих напрямів заклад освіти стає не лише місцем навчання, а й осередком цілеспрямованої підтримки, в якому забезпечується поступ кожної дитини.

Професійний розвиток учительства

Планування роботи закладу освіти

Період	Основна дія	Результат
Вересень– жовтень	<ul style="list-style-type: none"> Провести первинний аналіз масштабів і типів освітніх втрат: результати минулого року, журнали оцінювання та відвідування, короткі діагностичні роботи. Провести опитування учнів і батьків щодо труднощів у навчанні та психологічного стану (вчителі здійснюють академічну діагностику, психолог — емоційну). Сформувати команду підтримки (адміністрація, вчителі, психолог, соціальний педагог). Визначити коротко- і довгострокові цілі (на 3, 6, 9, 12 місяців). Сформувати попередню ресурсну заявку: які кошти або матеріальні ресурси потрібні, з яких джерел це може бути профінансовано. Сформувати базу ресурсів за освітніми галузями, напрямками втрат тощо 	<ul style="list-style-type: none"> Створено шкільну команду підтримки. Є карта освітніх втрат (когнітивних, емоційних, соціальних, ідентичнісних). Визначено пріоритетні напрями дій і план на перше півріччя.

<p>Листопад– грудень</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Розробити та погодити Шкільний план підтримки (заняття з надолуження, робота з групами підтримки, адаптаційні курси, застосування СЕН-інструментів). • Обговорити план із педагогічним колективом, батьками та учнями. • Запровадити перші заходи (групові консультації, повторення базових тем, емоційні практики). 	<ul style="list-style-type: none"> • Розпочато реалізацію плану дій. • Учителі застосовують диференційовані завдання та формувальне оцінювання. • Батьки поінформовані про план підтримки.
<p>Січень– березень</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Здійснювати моніторинг поступу кожні 6–8 тижнів (важливо уникати перевантаження тестуваннями чи іншими форматами контролю): оновлення даних, порівняння результатів, зворотний зв'язок від учнів і вчителів. • Аналізувати проміжні результати, коригувати Шкільний план підтримки і підходи, які застосовуються. • Проводити короткі зустрічі команди підтримки для ухвалення оперативних рішень. 	<ul style="list-style-type: none"> • Оновлено аналітику щодо динаміки успішності. • Виявлено дієві методи підтримки. • Учні демонструють поступ у ключових уміннях і зростання мотивації.
<p>Квітень– травень</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Провести повторну діагностику: аналіз журналів оцінювання та відвідування, діагностичні роботи, опитування учнів і батьків. • Підготувати узагальнений звіт команди підтримки з результатами і пропозиціями на наступний навчальний рік. • Запланувати професійний розвиток педагогів у напрямі надолуження освітніх втрат. • Запланувати літні та канікулярні групи з елементами відновлення знань та українознавчого контенту. 	<ul style="list-style-type: none"> • Порівняльний аналіз підтверджує зменшення рівня освітніх втрат. • Створено підсумковий звіт із висновками, прикладами ефективних практик і планом та рекомендаціями щодо продовження роботи.

Відновлення навчального поступу учнів передбачає гнучке використання ресурсів закладу освіти та створення різних форматів підтримки, що відповідають можливостям школи й потребам дітей. Один із ключових напрямів — залучення власних педагогічних кадрів. Школа може організувати заняття з надолуження навчального матеріалу або тематичні гуртки, використовуючи варіативну складову навчального плану Типової освітньої програми. Це дозволяє не лише компенсувати навчальні прогалини, а й підтримати мотивацію учнів через роботу з тими вчителями, з якими вони вже мають довірливі взаємини та контакт.

Подолання освітніх втрат вимагає найціннішого ресурсу — часу. Оскільки додати години до доби неможливо, необхідно переглянути наявні процеси й відмовитися від менш ефективних практик на користь тих, що дають реальний результат. У багатьох випадках школа може досягти кращих результатів не завдяки збільшенню кількості заходів, а шляхом розумного скорочення того, що не приносить помітного освітнього ефекту. Заклади освіти мають критично оцінити навантаження і частково або тимчасово відмовитися від окремих діяльностей, аби звільнити простір для цілеспрямованої роботи над освітніми втратами.

Що можна скоротити / прибрати	Чим замінити	Ефект
Надмірна кількість контрольних робіт	Короткі діагностувальні мінізавдання, формувальне оцінювання, практика взаємооцінювання	Менше стресу, точніше бачення прогалин, зменшення часу і навантаження, які витрачаються на перевірку
Великі обсяги домашніх завдань	Осяжні, цілеспрямовані вправи на базові навички; завдання на зміст, а не обсяг	Зниження перевантаження, краща концентрація на ключових уміннях
Часті загальношкільні заходи, проєкти та конкурси	Невеликі, цілеспрямовані активності; 1–2 ключові проєкти на семестр; акцент на інтервенціях, спрямованих на найбільш актуальних типах втрат	Зниження навантаження, фокус на стійкому навчанні й базових навичках, менше хаосу та перевтоми
Змістове перевантаження навчальних програм	Планування на основі «ядра знань»: пріоритет базових тем, об'єднання споріднених тем у модулі, інтеграція між предметами	Фокус на ключових компетентностях, економія навчального часу, який можна спрямувати на консультації та групи підтримки; зменшення прогалин і перенапруги

Ефективною практикою є залучення зовнішніх менторів і волонтерів, зокрема з партнерських освітніх програм і громадських ініціатив. Організації на кшталт ГО «Навчай для України», локальні освітні хаби чи молодіжні центри можуть надати педагогів, тренерів або тьюторів для індивідуальної й групової підтримки дітей. Такі партнери часто мають власні навчальні ресурси, сучасні методики та готові програми короткострокових інтервенцій.

Рекомендації щодо організації розкладу груп⁷⁴ у проєктах із надолуження освітніх втрат від ГО «Навчай для України» **окреслюють практичний підхід до формування розкладу для цих проєктів, враховуючи потреби як учнів, так і вчителів.** Документ пропонує оптимальну кількість варіантів розкладу, способи врахування змінного шкільного графіка, рівня знань учнів та вибору предметів. Окремо визначено критерії для заповнення форм учнями й учителями, що дозволяє ефективно поєднати групи, предмети, часові слоти та педагогів. Загалом матеріал дає структуровану інструкцію, яка допомагає створити збалансований і реалістичний розклад для онлайн-навчання.

Додаткові заняття або гуртки можуть проводитися на базі школи або в безпечних просторах, зокрема в укриттях, якщо безпекова ситуація цього вимагає. Це забезпечує сталість освітнього процесу навіть у складних умовах. Крім того, низка проєктів і донорських програм пропонують готові матеріали для проведення занять — як у межах уроків, так і в позаурочний час. Такі ресурси дають можливість урізноманітнити навчальний процес, зробити його гнучким і доступним.

Ще одним варіантом може стати виїзний навчальний або оздоровчо-освітній табір, організований на рівні закладу чи громади. **Такий формат дозволяє поєднати навчання з психологічним відновленням, командотворенням і неформальними практиками взаємодтримки. Виїзні табори особливо корисні для дітей, які пережили вимушене переміщення або тривалий період дистанційного навчання, адже допомагають відновити соціальні зв'язки й почуття спільноти.** Тут можна звернутись до досвіду громадської організації GoGlobal⁷⁵ із організації Resilience Camp — виїзної програми емоційного відновлення для підлітків 15–17 років із регіонів, які найбільше постраждали від війни. Її мета — допомогти молоді стабілізувати психоемоційний стан, навчитися краще комунікувати, справлятися зі стресом і знову відчувати себе в безпеці.

Отже, рівень закладу освіти є ключовим у системі відновлення поступу, адже саме тут поєднуються державні та місцеві ресурси, ініціативи педагогів, громадських організацій і батьківської спільноти. Гнучкість рішень і партнерство визначають, чи зможе школа не лише компенсува-

⁷⁴ Рекомендації ГО «Навчай для України» щодо організації розкладу груп в проєктах з надолуження освітніх втрат https://docs.google.com/document/d/1njKhqkFqtEkRYSI2DJnoBkMnkSeZp602v_aPbPhgfLY/edit?usp=sharing

⁷⁵ Resilience Camp. Психоемоційна підтримка підлітків із прифронтових регіонів <https://goglobal.com.ua/activities/psicho-emociina-pidtrimka/resilience-camp>

ти втрати, а створити підтримувальне середовище, в якому діти знову відчують радість і впевненість у навчанні. Для побудови комплексного підходу можна звернутись до матеріалу «Стратегія подолання освітніх втрат у школі»⁷⁶.

ПІДТРИМКА ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ВЧИТЕЛЬСТВА

Педагоги є **рушійною силою процесу подолання освітніх втрат**, проте саме вони часто працюють у стані хронічного стресу, перевантаження та високої відповідальності. Тривале напруження без можливості відновлення призводить до зниження енергії, емоційної виснаженості й втраченого відчуття контролю над робочим процесом. У таких умовах вчителі змушені виконувати дедалі більше завдань, не маючи ресурсу для якісної підтримки учнів.

Аби запобігти вигоранню, школі важливо створювати умови психологічної безпеки та зменшувати непотрібний тиск. Які кроки може зробити заклад освіти?

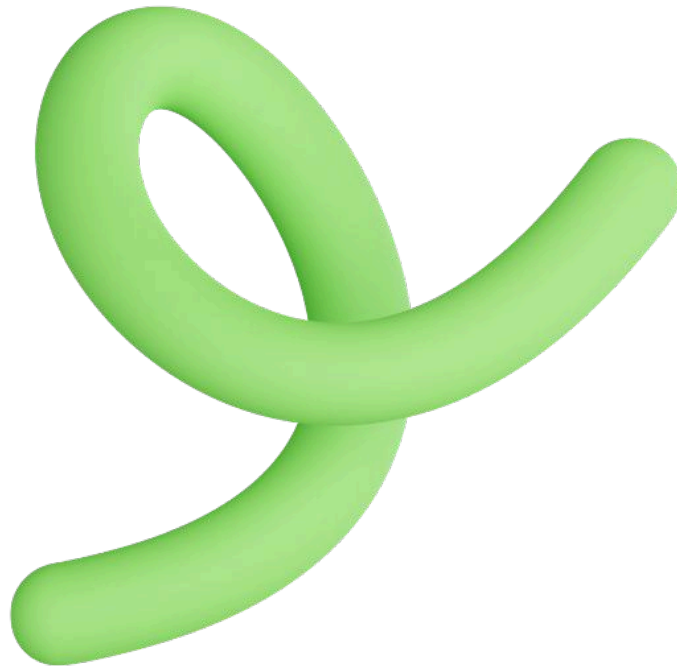
- встановити реалістичні очікування щодо звітності, підготовки матеріалів і позакласних активностей;
- обмежити кількість одночасних ініціатив і проєктів, що лягають на плечі педагогів;
- запровадити регулярні короткі зустрічі підтримки: мікросупервізії, професійні студії, групи взаємопідтримки, обмін практиками
- забезпечити доступ до психологічної допомоги або внутрішніх консультацій.

Коли вчителі працюють у середовищі, яке визнає їхні потреби й дає простір для відновлення, зростає якість взаємодії з учнями та ефективність навчальних інтервенцій. Емоційно стабільний педагог краще помічає зміни в поведінці й навчанні, швидше реагує на прогалини та створює атмосферу довіри в класі. Психологічна безпека вчителя — це не додатковий аспект, а одна з умов стійкості всієї шкільної системи.

⁷⁶Стратегія подолання освітніх втрат у школі. Робочі матеріали. ГО «Навчай для України» https://drive.google.com/file/d/1flv8IEgkJpNkFAnlCJHA6JZfdTEDPR9M/view?usp=drive_link

UNESCO спільно з МОН підготовлено методичні матеріали⁷⁷ та інструменти для шкільних психологів, учителів шкіл та супервізорів із розбудови безпечного освітнього середовища, психологічної допомоги, які можна використовувати у практиці роботи. Ці напрацювання можуть бути безпосередньо використані в щоденній роботі шкіл для зміцнення добробуту учнівства та педагогів.

В умовах такого масштабного запиту до психологів, про які свідчать педагоги, шкільна психологічна служба неспроможна надати підтримку кожному учневі, навіть за умови її трансформації. Тому доцільним буде посилити психологічну підготовку педагогів. У межах проєкту UNESCO «Безпечне освітнє середовище» напрацьовано методичні посібники для педагогів⁷⁸ та шкільних психологів⁷⁹, які можна використати для навчання педагогів надання першої психологічної допомоги та підтримки учнів.

⁷⁷Комплект посібників для впровадження безпечного освітнього середовища
<https://tinyurl.com/msd8d4tp>

⁷⁸Resilience Camp. Психоемоційна підтримка підлітків із прифронтових регіонів
<https://goglobal.com.ua/activities/psixo-emociina-pidtrimka/resilience-camp>

⁷⁹Архітектура безпеки. Організація безпечного освітнього середовища.
Посібник для практичних психологів https://ukraine.un.org/sites/default/files/2025-11/Psychologist%27s%20book_wth_cover.pdf

ШКІЛЬНИЙ ПЛАН ПІДТРИМКИ НАВЧАЛЬНОГО ПОСТУПУ

Напрямок роботи / етап циклу	Завдання	Відповідальні	Очікуваний результат / показник
Діагностика освітніх втрат	Проведення коротких діагностичних робіт, спостереження, опитування учнів і батьків	Учителі-предметники (академічна діагностика), психолог (емоційна), класні керівники (соціальна), адміністрація (узагальнення)	Сформована карта освітніх втрат за 4-ма напрямками
Планування підтримки	Розроблення Шкільного плану підтримки навчального поступу, визначення цілей, ресурсів, строків	Адміністрація, Команда підтримки	Затверджений план із розподілом завдань і відповідальних
Організація заходів підтримки	Проведення тижнів надолуження, консультацій, СЕН-активностей, соціальних ініціатив	Учителі-предметники (академічна діагностика), психолог (емоційна), класні керівники (соціальна), адміністрація (узагальнення)	Реалізація заходів за різними напрямками підтримки
Моніторинг поступу	Аналіз результатів, відвідування, зворотний зв'язок від учнів і батьків	Учителі-предметники, психолог, соціальний педагог, тьютори	Оновлені дані кожні 6–8 тижнів; протоколи нарад, скоригований план
Комунікація з батьками	Інформування, консультації, тренінги з підтримки дитини	Класні керівники, психолог, адміністрація	Зростання довіри та залученості родин
Професійний розвиток учителів	Тренінги, майстер-класи, менторство, обмін досвідом	Адміністрація, методичні спільноти, ЗППО / ГО-партнери	Підвищення кваліфікації педагогів, поширення ефективних практик

КАРТА ОСВІТНІХ ВТРАТ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ⁸⁰

Клас	Навчальні (когнітивні) втрати	Психоемоційні втрати	Соціальні та поведінкові втрати	Втрати національної ідентичності	Пріоритет дій / тип підтримки	Відповідальні
5-А	40% учнів мають прогалини з математики (дроби, дії з десятковими числами); 3 учні — початковий рівень читання.	Частина дітей виявляє тривожність, знижену мотивацію після зміни школи.	Соціальні та поведінкові втрати	2 учні повернулися з-за кордону, потребують мовної адаптації.	Математичний тиждень із надолуження, групові завдання з підтримкою СЕН, українськомовні інтегровані заняття.	Учителі математики, психолог, класний керівник
6-Б	Прогалини в природознавстві, 30 % учнів мають труднощі з формулюванням висновків.	5 учнів демонструють емоційне виснаження, байдужість.	Помітна пасивність у груповій роботі; учні потребують розвитку навичок співпраці.	2 учні повернулися з-за кордону, потребують мовної адаптації.	Психоемоційна підтримка (ранкові кола), тренінг із командної роботи, мініпроект «Моя громада».	Психолог, соціальний педагог, учителі природничих дисциплін
7-В	25 % учнів не засвоїли теми з інформатики (умовні оператори, типи даних).	Загалом стабільний емоційний фон, але 2 учні потребують індивідуальної уваги.	В окремих групах — конфлікти, прояви нетерпимості.	Високий рівень патріотичних знань, але слабка участь у шкільних ініціативах	Індивідуальні консультації, розвиток учнівських ініціатив, участь у всеукраїнських онлайн-проектах.	Учитель інформатики, тьютор, педагог-організатор
8-А	15 % учнів мають значні прогалини у фізиці та математиці	4 учні мають ознаки виснаження	Хороша взаємодія, але слабка ініціативність у волонтерстві.	Частина учнів демонструє байдужість до культурних подій.	Індивідуальні консультації, групи взаємодопомоги, культурні заходи з фокусом на українську ідентичність.	Адміністрація, психолог, учителі предметів

⁸⁰ Приклад заповнення карти освітніх втрат закладу освіти з визначеними пріоритетами підтримки та відповідальними за їх реалізацію

РОЗДІЛ 4

РІВЕНЬ УЧИТЕЛЬСТВА

Учительство є ключовою ланкою у відновленні навчального поступу. Саме вчитель щоденно бачить учнів, відчуває динаміку класу, спостерігає за їхнім станом і реакціями, тому може своєчасно помітити потреби й ініціювати підтримку. На цьому рівні визначається не лише зміст навчання, а й тон освітнього середовища: наскільки воно безпечне, мотивувальне, сприятливе для зростання. Через свої щоденні дії педагог формує умови, в яких дитина поступово відновлює впевненість, здатність до навчання і віру у власні сили.

Через щоденну взаємодію вчителя з учнями втілюється підтримка, довіра й відчуття спроможності. Дії вчителя можуть охопити всі чотири виміри освітніх втрат: навчальний, емоційний, соціальний та ціннісно-ідентичнісний.

1 НАВЧАЛЬНІ (КОГНІТИВНІ) ВТРАТИ

Учитель допомагає учням поступово відновити навчальні навички, зменшуючи бар'єри й підвищуючи мотивацію.

- Проводить швидку діагностику через спостереження, короткі тести, обговорення, щоб виявити конкретні труднощі.
- Застосовує різнорівневі завдання, покрокові інструкції, картки підтримки, принципи універсального дизайну в навчанні (УДН).
- Забезпечує індивідуальний темп: додаткові спроби, альтернативні форми виконання завдань.
- Використовує формувальне оцінювання — фокус не на бал, а на зростання та наступні кроки.

Учитель створює ситуації маленьких успіхів, в яких кожен учень відчуває поступ і віру у власні можливості.

2 ПСИХОЕМОЦІЙНІ ВТРАТИ

Учитель відіграє вирішальну роль у створенні безпечного, підтримувального середовища, де учень може вчитися без страху.

- Починає уроки з короткої розмови про настрої чи останні події.
- Використовує мову підтримки, замінює «неправильно» на «спробуй ще раз» або «подумай інакше».

- Включає короткі практики рефлексії та дихання, щоб знизити тривожність.
- Дозволяє вибір у завданнях, щоб повернути відчуття контролю.
- Застосовує принципи мислення зростання, підкреслюючи цінність зусиль, а не вроджених здібностей та талантів.
- У разі стійких ознак тривожності або замкненості вчитель інформує психолога й узгоджує подальші кроки підтримки.

У такий спосіб учитель відновлює емоційний контакт і допомагає дітям повернути внутрішню рівновагу та мотивацію.

3 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ

Учитель сприяє відновленню навичок співпраці, комунікації та відповідальності через спільну діяльність.

- Організовує парну і групову роботу, проєкти з чітким розподілом ролей і спільною метою.
- Використовує взаємонавчання, коли учні допомагають одне одному пояснити матеріал.
- Заохочує учнівські ініціативи, участь в учнівському самоврядуванні, екологічних чи волонтерських акціях, які об'єднують клас.
- Упроваджує практики підтримки: кола довіри, спільне обговорення конфліктів, ненасильницьку комунікацію.
- Розвиває наставництво між учнями: старші або більш досвідчені допомагають молодшим.

Учитель перетворює клас на команду, де взаємодія, емпатія та співпраця стають частиною навчання.

4 ВТРАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Учитель допомагає учням відновити зв'язок із культурним, мовним і ціннісним простором України.

- Створює українськомовне, доброзичливе середовище у класі — заохочує природне використання української в спілкуванні.

- Інтегрує українознавчий компонент у свої уроки: тексти, приклади, наукові відкриття українців, культурні символи.
- Проводить тематичні дні, висвітлює історії, готує завдання про українських митців, винахідників, природні феномени.
- Підтримує учнів, які приїхали з-за кордону або з інших регіонів, допомагаючи їм адаптуватися до українського навчального контексту без тиску.
- Формує гордість за українську культуру через особисті історії, творчі проекти, пісні, спільні події.

Учитель стає провідником у культурне середовище, де дитина знову відчуває себе частиною української спільноти.

Роль учителя в подоланні освітніх втрат є визначальною, адже саме на рівні щоденної педагогічної взаємодії реалізуються індивідуальні та групові заходи підтримки. Учитель забезпечує практичне втілення державних і шкільних стратегій відновлення навчального поступу, поєднуючи дидактичні, психологічні та соціально-виховні підходи.

Завдяки цілеспрямованим діям педагогів: диференціації навчання, застосуванню принципів універсального дизайну, розвитку мислення зростання, соціально-емоційного навчання та культурної інтеграції — створюються умови для поступового відновлення навчальної мотивації, когнітивних навичок, комунікативної взаємодії та почуття належності до українського культурного й освітнього простору.

Отже, учитель виступає ключовою ланкою системи підтримки, що забезпечує перехід від реагування на освітні втрати до сталого розвитку потенціалу кожного учня.

ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ НА РІВНІ ВЧИТЕЛЯ

У цьому розділі подано практичні орієнтири для вчителів: від первинної діагностики й організації індивідуального підходу до формування атмосфери підтримки, мотивації та відстеження поступу. Ці дії не потребують додаткових ресурсів — лише усвідомленості, взаємодії з колегами та системної уваги до потреб кожного учня.

Діагностика класу та учня

Проведення швидкої діагностики з ключових тем попереднього періоду. Варто використовувати різні формати перевірки: тест, обговорення, спостереження. Використання інструментів формування оцінювання: «що пам'ятаєш, що було складним, що хотів би повторити». Спостереження за емоційним станом учнів: як реагують на труднощі, чи уникають завдань, як взаємодіють.

Диференціація та індивідуальний підхід

Застосування принципів універсального дизайну в навчанні. Використання різнорівневих завдань та диференційованих інструкцій: коротких підказок, алгоритмів дій, карток «як розпочати роботу». Використання цифрових матеріалів для побудови індивідуальних траєкторій навчання.

Застосування соціоемоційного підходу та стимулювання мислення зростання

Швидка перевірка емоційного стану на старті заняття: жестом, кольором або смайлом. Використання «мови підтримки»: фрази «спробуй ще», «ти вже зробив перший крок», «це нормально, що складно». Застосування прийомів гейміфікації, додавання маленьких перемог: наліпки, жетони, усні компліменти за зусилля. Відзначення не лише кінцевого результату, а й процесу його досягнення: зусилля, ідеї, креативність.

Мотивація та залучення учнів

Використання коротких ігрових форматів: мініквести, завдання «місії», змагання «хто знайде більше прикладів». Застосування інструментів візуалізації: карти понять, інфографіка, цифрові пазли. Залучення учнівства до вибору способу виконання завдання: текст, слайди, малюнок, відео. Використання потенціалу взаємонавчання: учні допомагають одне одному в парах або малих групах.

Поступове відстеження результатів

Періодичні короткі розмови з учнями «що вже вдається краще», «які завдання були найскладніші», «як можна допомогти одне одному». Система фіксації результатів: у зошиті, Google-таблиці або стикерах. Обговорення з учнями не лише оцінок, а й наступних кроків: що можна спробувати покращити.

Хоча ефективна робота в подоланні освітніх втрат ґрунтується на педагогічній автономії, свободі вибору методів і підтримці з боку адміністрації, учитель не має залишатися наодинці з викликами, які постали перед школою сьогодні. Сила професійної спільноти полягає у взаємопідтримці, обміні досвідом, відкритості до нових підходів і готовності вчитися одне в одного.

Ефективне відновлення поступу можливе там, де адміністрація створює умови для співпраці, наставництва, командного аналізу учнівських потреб і регулярного професійного діалогу.

Для запобігання професійному вигоранню важливо, щоб учителі мали простір для обговорення труднощів, взаємного навчання й психологічного відновлення. Учительська взаємодія — це не лише професійний ресурс, а й емоційний захист від виснаження.

Коли вчителі відчують підтримку, вони здатні краще підтримати своїх учнів. Так, розвиток педагогічної культури взаємодії та підтримки стає важливою умовою сталого відновлення освітнього поступу на рівні всієї школи.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ПІДТРИМКИ

Сьогодні школи та вчителі мають доступ до значної кількості якісних ресурсів для діагностики й підтримки учнівства: діагностичні тести на платформі ВШО, навчальні матеріали, тематичні зошити, посібники та готові розробки занять від різних організацій. Проте самі собою ці інструменти не забезпечують подолання освітніх втрат, якщо їх використовувати відокремлено. Їхня сила проявляється лише тоді, коли вони стають частиною продуманої методики цілісної освітньої підтримки.

На початку навчального року вчителі можуть визначити наявність прогалин у знаннях учнів, використавши діагностичні тести, наприклад, на платформі ВШО. Інструментарій для діагностики освітніх втрат розроблено Державною службою якості освіти за підтримки канадського проєкту SURGe.

Освітняни можуть послуговуватися інструментами для первинної та вторинної діагностики освітніх втрат в учнів 5–10 класів із таких навчальних предметів, як українська мова, математика (алгебра та геометрія), англійська мова, історія України, географія, біологія, фізика, хімія. Для цього вчитель і учні створюють власні кабінети зі статусами вчителя та учня відповідно, після чого вчитель обирає потрібний клас і предмет, копіює курс і запрошує до нього учнів.

Запрошення надходить на електронну пошту, за якою учні зареєстровані на платформі, але за потреби вони можуть і самостійно зареєструватися та пройти потрібний діагностичний тест. Кожен предметний тест складається з кількох частин, що охоплюють різні навчальні теми. Завдяки таким тестам можна швидко визначити, які теми засвоєні повністю, де є часткові прогалини, а де учні потребують повторного пояснення або додаткової практики. Це дозволяє уникнути ситуацій, коли клас рухається вперед із новим матеріалом, хоча базові знання залишаються нестабільними. Однак сама собою діагностика — це лише сигнал. Щоб вона працювала, потрібен наступний крок, а саме якісна індивідуальна взаємодія.

Після тривалих перерв у навчанні, зміни середовища чи емоційних потрясінь учні часто втрачають не лише певний обсяг знань, а й орієнтири, впевненість і внутрішню мотивацію. Саме тому традиційні підходи, за яких вчитель подає матеріал, а учень — пасивно сприймає, виявляються недостатніми. У таких умовах навчання потребує індивідуалізованого, підтримувального формату, наприклад, у вигляді тьюторських занять. Від звичайного уроку така навчальна сесія відрізняється тим, що:

- учень не виконує готовий план, а співтворить власну траєкторію навчання;
- замість оцінки — рефлексія, самооцінювання та визначення наступних кроків;
- роль дорослого — супровід і фасилітація, а не контроль.

Такий формат повертає учня з позиції «отримувача знань» у позицію активного суб'єкта навчання, що особливо важливо після періоду втрат, коли знижена мотивація та відповідальність за власний результат. Через емпатійне спілкування учитель не лише уточнює освітні потреби, а й відновлює відчуття контролю над навчанням, що є критично важливим кроком до саморегуляції і стійкості.

Учитель або тьютор допомагає визначити конкретні прогалини (навчальні, емоційні, соціальні), спільно з дитиною обрати реалістичну мету й ресурси для її досягнення. Це дає можливість:

- працювати точково, без перевантаження — лише з тими темами, які дійсно потребують підтримки;
- гнучко адаптувати темп і формат — відповідно до можливостей учня;
- будувати реалістичні мікрокроки поступу, що підкріплюють відчуття досяжності.

Заняття завершується короткою рефлексією: що стало легше, чого я навчився, який мій наступний крок. Із часом це перетворюється на звичку самостійно оцінювати свій прогрес — один із головних показників подолання освітніх втрат.

НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ТА МАТЕРІАЛИ

Навчальні програми з надолуження освітніх втрат розроблялися різноманітними міжнародними та громадськими партнерами. Зокрема, благодійний фонд savED підготував серію з чотирьох безоплатних методичних посібників⁸³ (українська мова, англійська мова, математика, історія України та громадянська освіта), а також методичні рекомендації щодо впровадження програми з надолуження освітніх втрат у цифрових освітніх центрах в межах проекту «Освітнє відновлення для України — тестування надолуження освітніх втрат у цифрових освітніх центрах», що впроваджується за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Громадська організація GoGlobal розробила програми КЕЧ (Catch Up) для 2–4 класів⁸⁴ (по 20 уроків з української мови та математики), з англійської мови у початковій школі⁸⁵ та навчальні матеріали Catch Up для 5–9 класів⁸⁶ з української та англійської мов, математики та історії України.

Для початкової школи створено застосунок «Вивчаю — не чекаю» (1–4 класи)⁸⁷ з короткими відео та інтерактивними вправами з математики та української мови, створений у партнерстві з МОН (Освіторія та War Child Holland) як інструмент підтримки навчання в умовах війни.

⁸³ Посібники від Благодійного фонду savED https://drive.google.com/drive/folders/1I3t0WF7Ik4-JjxHRmwyUvR_d7_QxtYM

⁸⁴ Методичні матеріали для початкової школи КЕЧ (GoGlobal) <https://goglobal.com.ua/activities/osvitni-prohramy/navchalni-materialy/catch-methodology-primary>

⁸⁵ Програма надолуження освітніх втрат з англійської мови у початковій школі <https://goglobal.com.ua/activities/osvitni-prohramy/navchalni-materialy/english-primary-methodology>

⁸⁶ Навчальні матеріали CATCH UP! Надолуження освітніх втрат в середній школі (GoGlobal) <https://goglobal.com.ua/activities/osvitni-prohramy/navchalni-materialy/catch-up-secondary-school>

⁸⁷ Вивчаю — не чекаю/ Застосунок для учнів та учениць 1–4 класів. <https://primary.org.ua/>

У посібнику «Подолання освітніх втрат з української мови та літератури. Методичні рекомендації та приклади уроків»⁸⁸ наведено конкретні поради, як учительству організувати свою роботу, навчитися вибирати головне з програм та підручників, визначати доречний обсяг матеріалу.

Збірники матеріалів і рекомендацій для освітян, фасилітаторів та фасилітаторок призначені для допомоги в надолуженні знань та навичок школярів 5–11 класів з української та англійської мов, історії України, хімії, фізики, математики (алгебра, геометрія) та посібник для фасилітатора Цифрового Освітнього Центру розроблені ГО «Навчай для України»⁸⁹.

У рамках реалізації проєкту «Покращення рівня безпечної освіти для дітей та підлітків, які постраждали від війни, у Сумській, Харківській та Донецькій областях України» за підтримки Європейської комісії, Генерального директорату з питань цивільного захисту та операцій з гуманітарної допомоги (DG ECHO), Громадською організацією «Розвиток громадянських компетентностей в Україні» в партнерстві з Представництвом Іноземної Неурядової Організації План Інтернешенал Україна розроблено навчально-методичний комплект зошитів із шести ключових предметів (українська мова, українська література, математика, історія України, англійська мова та природничі науки) — ці матеріали заплановано розмістити на платформі ВШО.

У межах проєкту «Майстерклас: навчання для тренерів НУШ у 7–9 класах» громадської спілки «Освіторія» створено платформу⁹⁰ з понад 100 компетентнісними завданнями, що містить діагностувальні, проміжні й семестрові роботи з усіх освітніх галузей відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти.

⁸⁸ «Подолання освітніх втрат з української мови та літератури. Методичні рекомендації та приклади уроків», Ігор Хворостяний, 2023 <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Buklet-22Podolannya-osvitnih-vtrat22.pdf>

⁸⁹ Матеріали для надолуження знань. ГО «Навчай для України» https://teachforukraine.org/educational_recovery_materials/

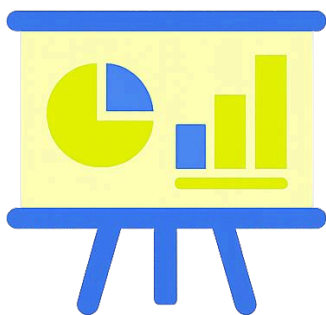
⁹⁰ Каталог компетентнісних робіт для НУШ <https://nus-tasks.net/>

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН У НАВЧАННІ ЯК ОСНОВА ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПІДТРИМКИ

Підхід універсального дизайну в навчанні (УДН)⁹¹ допомагає зробити навчання доступним і результативним для всіх учнів, незалежно від рівня підготовки, попереднього досвіду, особливих освітніх потреб чи емоційного стану. У контексті подолання освітніх втрат УДН дає вчителю гнучкі інструменти для підтримки різних учнів без поділу на «сильних» і «слабких», створюючи умови для поступового відновлення віри у власні сили та навчальної мотивації.

Підхід універсального дизайну в освіті базується на трьох принципах⁹²:

- Різноманітність способів залучення та мотивації.
- Різноманітність способів представлення інформації.
- Різноманітність способів діяльності та демонстрації результатів.

⁹¹ Рекомендації з універсального дизайну для навчання <https://oksanapas.github.io/udl/udlua.html>

⁹² Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. ред. Софій Н. З., — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015

Принцип 1. Різноманітність способів залучення та мотивації

В умовах стресу, тривожності та емоційної втоми мотивація знижується, тому важливо дати учням відчуття контролю, безпеки та поступу.

Приклади практик:

- починати заняття з короткої перевірки емоційного стану класу;
- застосовувати мову підтримки: «спробуй ще», «ти вже просунувся вперед», «усім буває складно — це частина навчання»;
- створювати ігрові формати: «місії», мінізмагання, челенджі зі швидкими перемогами;
- дозволяти вибір: тему прикладу, спосіб виконання, партнера для роботи;
- пов'язувати завдання з реальним життям і досвідом учнів.

Принцип 2. Різноманітність способів представлення інформації

Учні, які не отримали частини навчального досвіду, можуть мати труднощі з розумінням усних інструкцій, темпом сприйняття інформації чи опрацюванням великих обсягів тексту.

Приклади практик:

- подавати матеріал у різних форматах: текст, візуалізація, схема, відео, практична демонстрація;
- використовувати ключові слова, колірне кодування, піктограми для полегшення сприйняття;
- застосовувати короткі відеопояснення, QR-коди до джерел, інтерактивні презентації;
- підтримувати мовне розуміння: короткі інструкції, глосарій термінів, приклади з повсякденного життя.

Принцип 3. Різноманітність способів діяльності та демонстрації результатів

Після перерв у навчанні або зміни шкільного середовища учням важливо мати вибір у тому, як вони виконують завдання і показують, що вже вміють. Це знижує бар'єр «страху помилки» і стимулює активну участь.

Приклади практик:

- пропонувати різні форми виконання завдань: текст, усна відповідь, малюнок, відео, мініпрезентація;
- надавати диференційовані інструкції: короткі підказки, покрокові алгоритми, приклади виконання;
- використовувати інструменти цифрового вибору (Google Forms, LearningApps, Canva, Padlet тощо), де учень може діяти у власному темпі;
- створювати можливості для взаємооцінювання і самооцінювання — «що мені вдалося цього разу, що хочу спробувати інакше».

Використання УДН допомагає:

- перетворити корекцію втрат на розвиток, а не на покарання за «відставання»;
- зменшити емоційний бар'єр до навчання через доступність і підтримку;
- забезпечити інклюзивне середовище⁹³, де всі учні мають шанс проявити себе;
- зібрати більш точну інформацію про реальні навчальні потреби кожного.

Отож, УДН стає інструментом педагогічної гнучкості й людяності, який дозволяє відновити не лише знання, а й мотивацію, залученість і відчуття власної спроможності — найважливіші передумови подолання освітніх втрат.

⁹³ Як зробити онлайн-уроки інклюзивними: практичні рекомендації / упорядники Н. Софій, О. Федоренко, 2021 <https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/inklyuzyvna-osvita.pdf>

ПІДТРИМКА УЧНІВСТВА З ООП

Саме вчитель щоденно бачить учнів, відчуває динаміку класу, спостерігає за їхнім станом і реакціями. Це дозволяє педагогам першими помітити ознаки освітніх втрат, зміни у поведінці чи емоційному стані, а отже — своєчасно ініціювати необхідну підтримку. Щоденними діями педагог формує умови, у яких дитина з ООП поступово відновлює впевненість, здатність до навчання і віру у власні сили.

Подолання освітніх втрат серед учнів з ООП — це командний міждисциплінарний процес, який залучає педагогів, психолога, асистента, фахівців ІРЦ, адміністрацію та родину. Стандартний алгоритм супроводу залишається базою, але в ситуації освітніх втрат його потрібно посилити, розширити й зробити більш цілеспрямованим. Під час оцінювання⁹⁴ навчальних досягнень учнів із ООП варто зважати на рівні підтримки в освітньому процесі в закладах загальної середньої освіти.

Зазвичай у школі для дітей із особливими освітніми потребами (ООП) передбачено типовий алгоритм супроводу, який охоплює:

- 1 Виявлення потреб — через оцінку ІРЦ або командне спостереження педагогів;
- 2 Розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР), де визначаються цілі, адаптації, методи навчання та форми підтримки;
- 3 Реалізацію підтримки в процесі навчання: асистент, спеціальні методи, корекційні заняття;
- 4 Моніторинг і корекцію ІПР — періодичний перегляд результатів та адаптацій, оновлення рекомендацій.

Для дітей з ООП освітні втрати проявляються не лише як прогалини у знаннях, а часто пов'язані ще й із труднощами у когнітивній, мовленнєвій, сенсорній чи емоційно-вольовій сферах.

⁹⁴ Рівні підтримки — обсяг тимчасової або постійної підтримки учнів в освітньому процесі відповідно до їх особливих освітніх потреб, що надається в закладі освіти (Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

Для дітей з ООП освітні втрати проявляються не лише як прогалини у знаннях, а часто пов'язані ще й із труднощами у когнітивній, мовленнєвій, сенсорній чи емоційно-вольовій сферах. Тому важливо оцінювати не лише те, «чого дитина не знає», а насамперед — «що заважає їй навчатися»: увага, сприйняття, пам'ять, комунікація, мотивація. Показником успіху стає не швидкість засвоєння, а стабільність навички — здатність повторити її без підказки через кілька днів. Критично важливо враховувати динаміку змін особливих освітніх потреб в умовах освітніх втрат.

Такі втрати не можна подолати лише додатковими уроками — необхідні корекційно-розвиткові заняття та підтримка з боку освітнього середовища. Завдання тьютора, асистента чи вчителя полягає в тому, щоб «перекласти» навчальну мету на зрозумілі для дитини кроки й підтримувати її впевненість у процесі. Варто системно застосовувати вправи соціально-емоційного навчання (СЕН), комунікативні ігри, моделювання життєвих ситуацій, інструменти формування оцінювання⁹⁵. Для учнів з ООП надолуження означає не лише опанування знань, а й повернення до спільного навчального життя: спільне виконання завдань, дотримання правил, взаємопідтримку.

У такий спосіб, супровід дитини з ООП у ситуації освітніх втрат не змінює своєї командної природи, але потребує розширення та посилення. Індивідуальна програма розвитку доповнюється комплексним планом відновлення, який інтегрує зусилля педагогів, психолога, батьків і фахівців ІРЦ. Такий підхід спрямований не лише на підтримку засвоєння знань, а й на відновлення здатності дитини навчатися, взаємодіяти та стабільно розвиватися в умовах підвищеного стресу.

Пропонуємо чекліст, який створено як практичний інструмент для використання педагогами. Він допомагає швидко оцінити потреби учня, спланувати індивідуальні кроки підтримки та відстежувати стабільність навчального поступу. Чекліст не є вичерпним. Він містить ключові орієнтири, які можуть бути доповнені педагогом з урахуванням конкретних потреб дитини, рекомендацій ІРЦ та особливостей освітнього середовища.

⁹⁵ «Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами» / методичні рекомендації / укладачі: Н. Софій, О. Стягунова, О. Федоренко. Київ, УІРО, 2024, 40 с. <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2024/07/29/Otsinyuvannya.navch.dosyahn.uchniv.z.OOP-metodrekomendatsiyi-2024.pdf>

ЧЕКЛІСТ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ У УЧНІВ З ООП⁹⁶

ВИЯВЛЕННЯ / ЗВІРКА ПОТРЕБ І СТАРТОВЕ / ПОВТОРНЕ ОЦІНЮВАННЯ

- Переглянути рекомендації ІРЦ та попередні ІПР
- Провести власне педагогічне спостереження (увага, пам'ять, мовлення, мотивація та ін.)
- Визначити конкретні прогалини: знання, навички, поведінка, соціальна взаємодія
- Перевірити, чи є бар'єри, що унеможливають навчання (сенсорні, емоційні, комунікативні, фізичні та ін.)
- Запитати батьків про зміни у поведінці, стані або звичках дитини
-

Приклад: помітно, що дитина «забуває» початок завдання — перевірити робочу пам'ять і доступність інструкцій.

ПЛАНУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ

- Сформулювати короткі, вимірювані цілі (SMART)
- Додати до ІПР акцент на план відновлення (не лише адаптації чи модифікації)
- Розбити навички на маленькі кроки (мініцілі на тиждень / місяць)
- Запланувати регулярний позитивний зворотний зв'язок як з дитиною, так і з фахівцями, що з нею працюють
- Узгодити дії з командою (класний керівник, асистент, психолог та ін).
-

Приклад: «Самостійно списує 3 речення без нагадувань» — проміжні мініцілі: 1 речення, 2 речення, 3 речення.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

- Перевірити доступність матеріалів: шрифти, розмір, підказки, візуальна підтримка
- Створити передбачуваний розпорядок (план на парті, піктограми, візуальний розклад та ін.)
- Передбачити місце для сенсорної паузи, усамітнення, «тихого куточка»
- Уточнити ролі: хто до кого підходить першим, як відбувається взаємодія, як не задублювати ролі між учителем, асистентом вчителя чи асистентом учня.
- Продумати, як уникати перевантаження (1 завдання за раз, чіткі межі часу)
-

Приклад: дитина губиться

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

- Давати інструкції короткими фразами або візуально
- Використовувати метод «показ — разом — самостійно»
- Застосовувати мнемотехніки, чеклісти, картки-підказки
- Використовувати часткове моделювання (жести, підказки, приклади)
- Забезпечити повторюваність і тренування навичок у різних ситуаціях
-

Приклад: замість «розв'яжи приклад» — «1. Знайди дію. 2. Запиши числа. 3. Виконай».

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНА ПІДТРИМКА

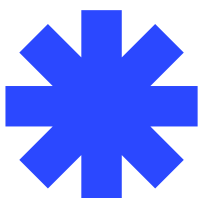
- Щоденно фіксувати емоційний стан (коротка шкала / піктограми)
- Використовувати вправи СЕН 5 хв перед навчанням
- Давати передбачуваний похідний скрипт похвали у формі формульованого оцінювання
- Підтримувати безпечний простір для помилок
- Спостерігати за стосунками з однолітками
-

Приклад вправи СЕН: «Три глибокі вдихи з пальчиковою грою» для зниження напруги перед завданням.

КОМУНІКАЦІЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ З УЧНЕМ

- Починати контакт із коротким ритуалом
- Надавати вибір (2 варіанти) там, де це можливо
- Використовувати моделювання фраз: «Мені потрібна допомога», «Я не розумію»
- Підтримувати чіткі, доброзичливі правила
- Відстежувати, які підказки працюють, а які — ні
-

Приклад: дитина часто «виходить із діяльності» — використати таймер і коротку словесну рамку: «Ми працюємо 3 хвилини, потім пауза».

МОНІТОРИНГ І ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРОГРЕСУ

- Раз на тиждень фіксувати, що вдалося / що складно
- Порівнювати не з нормою, а з попередніми результатами дитини
- Відмічати, які адаптації дають ефект
- Спільно з асистентом вести «карту успіхів» (графік або наклейки)
- Готувати 1–2 конкретні приклади для обговорення з батьками
-

***Приклад:** «Минулого тижня відмовлялася виходити до дошки, цього — 1 раз вийшла і виконала завдання».*

СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ

- Пояснити батькам, що прогрес може бути повільним, але стабільним
- Давати 1–2 короткі домашні вправи, а не «повернути весь матеріал»
- Ділитися успіхами, а не лише труднощами
- Узгодити рутину: сон, харчування, екранний час
- Збирати інформацію про поведінку вдома
-

***Приклад:** «Цього тижня ми тренували читання по складах. Домашнє: 3-хвилинна вправа з картками».*

ЗАЛУЧЕННЯ ФАХІВЦІВ (ЗА ПОТРЕБИ)

- Порадитися з логопедом / психологом / дефектологом щодо технік
- Перевірити, чи потрібні додаткові корекційно-розвиткові заняття
- Узгодити єдиний підхід (терміни, команди, візуальні матеріали)
- Залучити ІРЦ для поглибленої оцінки
-

Приклад: дитина губиться під час читання — логопед підкаже вправи на фонематичний слух та структурування тексту.

МИСЛЕННЯ ЗРОСТАННЯ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Після перерв у навчанні, пережитих стресів або зміни середовища багато учнів втрачають не лише знання, а й віру у власну здатність навчатися. У цей момент надзвичайно важливо сформувати в дітей мислення зростання — переконання, що здібності розвиваються через зусилля, стратегії й підтримку, а помилки є частиною шляху до успіху.

Для учителя це означає перехід від оцінювання результату до оцінювання поступу, від акценту на помилках — до аналізу того, що вдалося і що допоможе наступного разу. Мислення зростання не лише відновлює мотивацію, а й створює емоційно безпечне середовище, де учні відчувають: **навчання — це процес, у якому кожен може просунути вперед.**

1. Мова підтримки та поступу

Використовувати формулювання, що підкреслюють зусилля, а не вроджені здібності:

«Ти ще не досяг мети, але вже зробив великий крок»,

«Помилка допомагає зрозуміти, що треба спробувати інакше».

Замінювати вислови типу *«ти не здатен»* на *«це поки складно»*.

Підкреслювати процес:

«Що ти зробив/ла, щоб отримати цей результат?», «Які стратегії спрацювали?».

2. Малі перемоги й видимий поступ

Запроваджувати короткі цикли успіху: чеклісти, бейджі, наліпки, візуальні «сходишки поступу».

Разом із учнями фіксувати прогрес: «що сьогодні вдалося краще, ніж учора».

Використовувати таблиці самооцінювання: «розумію частково — розумію добре — можу пояснити іншому».

3. Створення безпечного простору для помилки

Регулярно демонструвати власну відкритість до помилок: «Я теж іноді помиляюсь — головне, що це дає мені ідеї, як зробити краще». Заохочувати учнів обговорювати не лише правильні, а й «майже правильні» рішення, як частину мислення аналітика. Використовувати рефлексійні питання: «Чого я навчився завдяки цій помилці?», «Що зроблю інакше наступного разу?».

4. Розвиток внутрішньої мотивації

Пропонувати завдання, де учні можуть самостійно обрати рівень складності або формат виконання. Пояснювати сенс навчання: не «щоб отримати оцінку», а «щоб краще розуміти, діяти, створювати». Дозволяти учням бачити свій поступ у перспективі: «Згадай, як ти починав — подивись, наскільки змінився».

5. Підтримка взаємонавчання

Створювати пари «учень — наставник», де діти з різним рівнем підготовки вчать разом. Використовувати обговорення, де цінуються різні способи мислення: «Як ти до цього дійшов?», «Хто зробив інакше, але теж правильно?». Формувати культуру колективного зростання: «у нашому класі всі мають право на прогрес».

Коли учні сприймають навчання як процес розвитку, а не оцінку «здібностей», вони легше долають страх помилки, знижену мотивацію й тривогу. Це критично важливо для дітей, які пережили перерви в навчанні чи втратили впевненість у собі.

Додаткові ресурси щодо розвитку мислення зростання можна знайти у матеріалах ГО «Навчай для України», зокрема у «Нотатнику самозарадності»⁹⁷.

ПРОЄКТНО-МОДУЛЬНИЙ ПІДХІД У НАДОЛУЖЕННІ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Проектно-модульний підхід (Методичні рекомендації щодо впровадження проектно-модульного підходу у надолуженні освітніх втрат⁹⁸) поєднує короткі, логічно завершені модулі з реальними учнівськими продуктами. Така комбінація допомагає учням усвідомлювати значення своєї роботи, а вчителю — оперативно реагувати на ситуацію: адаптувати зміст, обирати формат завдань, формувати групи, регулювати темп навчання.

Модулем вважаємо завершений елемент навчання з власною логікою та темпом. Він має прозору структуру, чітко окреслену мету і визначену тривалість, а навчальний матеріал подається невеликими частинами. Такий формат допомагає уникати перевантаження, зменшує тривожність і дає учням відчуття контролю. Для тих, хто має прогалини, модульна структура стає зручним опертям і зрозумілим маршрутом руху.

Проект виступає **«рушієм»** інтересу та практичної дії. Він пропонує учням реальну проблему і веде їх до створення відчутного результату: інструкції, презентації, макета, протоколу чи невеликого дослідження. У процесі діти не просто виконують завдання, а планують кроки, взаємодіють одне з одним, шукають варіанти розв'язання, презентують напрацювання і отримують зворотний зв'язок. Інакше кажучи, вони вчаться застосовувати знання в дії.

Проектно-модульний підхід поєднує два взаємодоповнювальні способи організації навчання, завдяки чому кожен компонент працює сильніше. Учні чітко бачать свій рух уперед і відчують реальний поступ,

⁹⁷ Нотатник самозарадності. ГО «Навчай для України» https://drive.google.com/file/d/1P2W5OB6SOLtgoHUZ1WuVCsGJYUb44tO6/view?usp=drive_link

⁹⁸ Буйдіна, О., Дорошенко, Є. (2025). Методичні рекомендації впровадження проектно-модульного підходу до надолуження освітніх втрат. ЮНІСЕФ, ГО "NOVA UNITED"

а вчитель отримує гнучкі засоби для налаштування темпу, змісту й форм роботи. Така логіка особливо доречна сьогодні, коли важливо не лише покращувати результати, а й підтримувати мотивацію, зменшувати напруження та зміцнювати віру дітей у власний потенціал.

Проектно-модульний підхід поєднує два взаємодоповнювальні способи організації навчання, завдяки чому кожен компонент працює сильніше. Учні чітко бачать свій рух уперед і відчують реальний поступ, а вчитель отримує гнучкі засоби для налаштування темпу, змісту й форм роботи. Така логіка особливо доречна сьогодні, коли важливо не лише покращувати результати, а й підтримувати мотивацію, зменшувати напруження та зміцнювати віру дітей у власний потенціал.

Я-ОРІЄНТИРИ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

«Я-орієнтири» — це формулювання від першої особи (наприклад, «Я можу...», «Я застосовую...») для кожної освітньої галузі, що визначають, ким має стати учень у межах цієї галузі, які вміння, навички та установки розвиваються. Вони слугують особистісним дороговказом, орієнтують учня та вчителя на розвиток, а не тільки на засвоєння конкретних тем. Перелік «Я-орієнтирів» для кожної освітньої галузі створено в межах комплексної політики для підсилення реформи НУШ «Освіта для життя»⁹⁹.

Фокус на суб'єкті навчання, а не лише на змісті.

Учень, який пережив перерву в навчанні чи інші виклики, часто лишається з відчуттям «я відстаю», «не наздоганяю». З Я-орієнтирами акцент зміщується: не «наздогнати програму», а «я розвиваюсь, як...». Це допомагає повернути віру у власні сили і мотивацію.

Узгодженість між галузями та розвитком наскрізних умінь

Я-орієнтири трансформують галузевий зміст у компетентності і саморозвиток, що створює міжпредметну логіку. Наприклад, прагнення «Я здатен спілкуватися», «Я мислю критично», «Я дослідник». Це важливо для дітей із освітніми втратами, бо дозволяє не просто відновити знання, а включитися в нову роль учня.

⁹⁹ Матеріали освітніх галузей <https://educationforlife.mon.gov.ua/osvitni-haluzi/>

Реалізація через самооцінювання й персоналізацію траєкторії

Я-орієнтир дає учню можливість поставити запитання: «Де я зараз?», «Ким я хочу стати?», «Що мені для цього потрібно?». Це корелює з підходами тьюторства, універсального дизайну для навчання, мислення зростання, тобто підходами, які особливо потрібні після освітніх втрат.

Мотиваційно-ціннісний вектор

Коли навчальна діяльність пов'язана з тим, ким я хочу бути («Я ...»), це активізує внутрішню мотивацію, а не лише зовнішню (оцінки, контроль). В умовах, коли учень має прогалини або втрачений темп, такий внутрішній мотив важливий для поступового повернення.

Як це може працювати практично для подолання втрат

Учитель чи тьютор можуть використати Я-орієнтир-галузі як точку старту діалогу з учнем чи ученицею: «У межах цієї галузі ми прагнемо, щоб ти міг / могла ...»

Планування підтримки (індивідуальна траєкторія) може базуватись не лише на темах із програми, а на аспектах, визначених Я-орієнтиром: які навички / вміння потрібно відновити чи розвинути.

Формувальне оцінювання та самооцінювання можуть бути прив'язані до Я-орієнтира: «Я міг / могла застосувати...», «Я ще працюю над...».

Уроки, заняття, додаткові активності можуть моделюватися так, щоб учень відчував: він уже рухається до «свого Я» в цій галузі, навіть якщо має прогалини. Це підсилює самоповагу, віру в можливості.

Я-орієнтири — це педагогічний інструмент, який переводить увагу з «дефіцитів» на поступ, ідентичність і віру у власний потенціал. Через них учитель допомагає дитині не просто «наздогнати програму», а повернути себе в навчання як активного, відповідального учня, який здатний мислити.

РОЗДІЛ 5

СПІЛЬНА ДІЯ ТА КООРДИНАЦІЯ

Подолання освітніх втрат є складним і тривалим процесом, який неможливо здійснити силами лише однієї інституції. Ефективність відновлення навчального поступу залежить від узгодженості дій державних структур, місцевих громад, закладів освіти, громадських організацій і родин. Важливо не лише визначити завдання для кожного рівня, а й створити сталі механізми горизонтальної взаємодії та спільного моніторингу результатів.

ПРИНЦИПИ КООРДИНАЦІЇ

Спільна мета: усі дії спрямовані на відновлення рівного доступу кожної дитини до якісної освіти та підсилення її навчального прогресу.

Взаємна підзвітність: забезпечується двосторонній обмін: звітність та зворотний зв'язок про результати та ефективність впливів

Відкритість даних: ключові індикатори (узагальнені результати моніторингів, охоплення підтримкою вразливих категорій, доступ до оффлайн навчання, відвідування) публікуються у відкритому форматі..

Циклічність: діагностика - аналіз - планування – реалізація – повторна діагностика – корекція – повторне планування - ...

Партнерство: взаємодія громадських і міжнародних організацій як ресурсних партнерів, а не лише виконавців.

Вертикальна координація

У школі все починається з учителя, який найкраще бачить навчальний поступ своїх учнів. Він регулярно фіксує результати діагностик, спостереження та зміни в навчанні, заносючи їх у цифрову карту освітніх втрат. На рівні закладу ці дані узагальнюються, готуються шкільні звіти та аналітичні довідки. Далі громада отримує ці матеріали від шкіл, поєднує їх у спільну картину, аналізує динаміку та визначає потреби різних закладів. Саме тут формуються перші управлінські рішення щодо залучення коштів, підтримки вчителів, додаткових занять чи спрямування ресурсів на інфраструктурні потреби.

Наступний рух відбувається від громади до держави. Територіальні громади передають узагальнені дані та індикатори, надають пропозиції щодо оновлення навчальних програм, підручників, підвищення кваліфікації вчителів і потреб у фінансуванні. Завдяки такому зворотному зв'язку національний рівень отримує обґрунтовану і реалістичну картину викликів та запитів з місць.

У відповідь держава повертає громадам і школам аналітику, методичні матеріали, оновлену політику й рекомендації. На цьому рівні формується нормативна та ресурсна підтримка: від грантових програм і субвенцій до навчальних модулів, інструментів діагностики й методик педагогічної роботи. Такий рух інформації та рішень зверху вниз забезпечує єдину логіку дій і узгодженість кроків на всіх рівнях системи.

Горизонтальна взаємодія

Горизонтальна співпраця доповнює вертикальну координацію і допомагає школам та громадам не лише виконувати рекомендації згори, а й навчатися одне в одного. На рівні закладів освіти це проявляється у створенні міжшкільних груп підтримки, де вчителі обмінюються дієвими практиками, спільно розв'язують типові проблеми і проводять взаємне наставництво. Такі обміни дозволяють швидко поширювати успішні підходи до діагностики та подолання освітніх втрат без зайвого дублювання зусиль.

На рівні громад взаємодія будується через мережі місцевих координаторів і партнерські обміни між громадами з різним рівнем спроможності. Це створює простір для рівноправного діалогу, коли більш досвідчені громади діляться напрацюваннями, а ті, хто тільки формує свої системи підтримки, отримують доступ до реалістичних моделей організації роботи.

Окремий вимір становить співпраця між освітньою сферою і громадським сектором. Тут важливими є спільне планування ініціатив, координація ресурсів і відкритий обмін результатами. Громадські організації можуть забезпечувати додаткову експертизу, проводити незалежну оцінку ефективності програм і пропонувати інноваційні рішення. У такій співпраці народжуються комплексні проєкти, що враховують потреби учнів, можливості шкіл і контекст громади.

Запровадження узгоджених механізмів координації сприятиме формуванню єдиної системи збору та обміну даними між усіма рівнями освітньої системи. Завдяки прозорим індикаторам поступу, визначеним для держави, громади, закладу освіти й учителя, стане можливим відстеження ефективності рішень у реальному часі та своєчасне коригування дій. Це забезпечить не лише підвищення результативності програм підтримки, а й зміцнить довіру та партнерство між усіма учасниками освітнього процесу — від державних інституцій до педагогічних команд і родин.

МАТРИЦЯ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ДІЙ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Рівень	Навчальні (когнітивні) втрати	Психоемоційні втрати	Соціальні та поведінкові втрати	Втрати національної ідентичності
<p>Державний рівень</p> <p>(політика, стандарти, ресурси)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Єдина державна стратегія подолання освітніх втрат. Національний моніторинг навчальних досягнень (ДСЯО, УЦОЯО, PISA). Короткі інтенсивні програми з базових предметів (мови, математика, природничі науки). Цифрові ресурси для навчання (ВШО, Мрія). 	<ul style="list-style-type: none"> Включення СЕН і травма-інформованого підходу до освітньої політики та стандартів. Оновлення політики шкільної психологічної служби. Програми типової освітньої програми професійного розвитку «Ментор із соціально-емоційної підтримки». 	<ul style="list-style-type: none"> Програми підтримки шкільних спільнот, громадянської активності учнівства. Національні ініціативи з розвитку волонтерства, наставництва. Механізми моніторингу соціального клімату шкіл. 	<ul style="list-style-type: none"> Державні програми з культурної та мовної реінтеграції дітей за кордоном і з ТОТ. Українознавчий компонент в навчальних програмах і матеріалах, зокрема ВШО. Підтримка українськомовного контенту й національних медіаосвітніх проєктів.
<p>Рівень громади</p> <p>(інфраструктура, локальні рішення)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Організація освітніх хабів, літніх шкіл, центрів цифрового навчання. Доступ до техніки, інтернету, транспорту для вразливих категорій дітей. 	<ul style="list-style-type: none"> Психологічні центри, молодіжні простори, батьківські клуби. Програми соціально-емоційного навчання, тренінги з мотивації та самоорганізації. Безпечні й інклюзивні простори для дітей і підлітків. 	<ul style="list-style-type: none"> Розвиток позашкілья, гуртків, молодіжних ініціатив, просторів і секцій. Волонтерські й соціальні проєкти громади. 	<ul style="list-style-type: none"> Локальні культурно-громадянські ініціативи (українознавчі табори, дні культури, мобільні музеї). Програми інтеграції дітей ВПО, з ТОТ, повернутих з-за кордону.
<p>Рівень закладу освіти</p> <p>(управління, координація, планування)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Діагностика прогалин опанування навчальних програм, створення карти освітніх втрат. Тижні надолуження, групові та індивідуальні консультації в межах освітньої програми закладу освіти. 	<ul style="list-style-type: none"> Травма-інформований підхід, робота психологічної служби. Регулярні СЕН-практики. 	<ul style="list-style-type: none"> Підтримка активності учнівського самоврядування. Наставництво й горизонтальні зв'язки. Медіація, робота з конфліктами. 	<ul style="list-style-type: none"> Інтеграція українознавчого контенту в освітній процес. Шкільні культурні події, дні єдності, співпраця з музеями. Підтримка українськомовного середовища.
<p>Рівень учителя</p> <p>(практики навчання, підтримка, мотивація)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Диференціація та активне навчання. Інклюзивність і універсальний дизайн. Використання формульовального оцінювання. 	<ul style="list-style-type: none"> Створення атмосфери довіри та безпеки в класі. Регулярні перевірки емоційного стану, обговорення почуттів. Підтримка мотивації, навчальної самостійності, розвитку мислення зростання. Співпраця з родинами. 	<ul style="list-style-type: none"> Групові завдання, взаємонавчання. Робота з конфліктами, розвиток емпатії. Виховання культури співпраці й відповідальності. 	<ul style="list-style-type: none"> Включення культурних і громадянських тем у навчальні завдання. Використання українськомовних джерел і прикладів. Формування поваги до національної культури через щоденну практику.

Очікувані результати та індикатори поступу в подоланні освітніх втрат Система подолання освітніх втрат працює тоді, коли кожен рівень, від держави до вчителя, має чітке розуміння того, які зміни очікуються та як оцінити поступ. Індикатори, наведені нижче, дають змогу відстежувати динаміку як на макрорівні освітньої політики, так і в щоденній роботі громади, школи та конкретного педагога. **Це не лише показники успіху**, а й орієнтири для планування, коригування дій та узгодженої координації між усіма учасниками освітнього процесу.

<p>Державний рівень</p> <p>(політика, стандарти, ресурси)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ динаміка результатів національних моніторингів, НМТ, PISA; ■ національні результати опитувань щодо добробуту учнівства; ■ дані про безпеку шкільного середовища, кількість закладів освіти, що відновили очне навчання; ■ охоплення українознавчими програмами.
<p>Рівень громади</p> <p>(інфраструктура, локальні рішення)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ доступ дітей до безпечних просторів навчання та необхідних ресурсів (укриття, транспорт, пристрої, інтернет); ■ соціально-емоційні показники: участь у гуртках / молодіжних активностях, результати коротких СЕН-опитувальників; ■ культурна інтеграція: кількість / охоплення таборів і заходів з українознавчим компонентом.
<p>Рівень закладу освіти</p> <p>(управління, координація, планування)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ частка учнів із початковим рівнем навчальних досягнень; ■ кількість проведених тижнів надолуження, консультацій, адаптаційних курсів; ■ кількість спільних заходів школи з батьками, локальними партнерами, психологічною службою; ■ покращення емоційного клімату за результатами опитувань; ■ % учителів, які взяли участь у заходах професійного розвитку.
<p>Рівень учителя</p> <p>(практики навчання, підтримка, мотивація)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ результати діагностичних тестувань та підсумкового оцінювання; ■ дані самооцінювання учнівства («що стало легше?», «яку тему розумію краще?»); ■ результати СЕН-опитувальників щодо емоційного стану учнівства.

КРОК ЗА КРОКОМ У МАЙБУТНЄ

Подолання освітніх втрат — це не окрема програма і не тимчасова реакція на кризу. Це довготривалий процес відновлення та зростання, який потребує спільних зусиль держави, громад, шкіл, учительства, сімей і партнерських організацій. Упродовж підготовки цього посібника стало очевидно, що в Україні вже створено потужне підґрунтя для системних змін: напрацьовано дослідницькі дані, з'явилися програми надолуження, сформовано сучасні підходи до оцінювання, психологічної та соціальної підтримки, розбудовано значну мережу громадських і міжнародних ініціатив.

Водночас реальність війни та нерівних умов навчання нагадує, що освітні втрати не зникають самі собою. Їх можна подолати лише тоді, коли підтримка стає частиною щоденної практики: в класі, в рішенні громади, в державній політиці. Рухаючись крок за кроком, ми створюємо середовище, в якому дитина відчуває безпеку, довіру, належність і має змогу поступово відновлювати свій освітній маршрут.

Цей посібник пропонує інструменти, орієнтири й рішення, але найважливіша частина роботи — попереду. Вона відбуватиметься там, де формується кожна історія успіху: в школах, які знаходять час для діалогу; у вчителів, які вірять у потенціал своїх учнів; у громадах, які інвестують у своїх дітей; у державі, що підтримує стійкість освіти навіть у найскладніших обставинах.

Надолуження освітніх втрат — це шлях повернення до розвитку. Це шлях довжиною в багато маленьких, але таких важливих кроків. І кожен із нас може зробити свій внесок, щоб діти України мали не лише можливість навчатися сьогодні, а й змогу будувати своє і наше спільне завтра.

Крок за кроком. Посібник із подолання освітніх втрат /
Оксана Пасічник, Олена Ліннік.
2025.

Рекомендовано до використання рішенням Методичної ради Державної
установи «Український інститут розвитку освіти» (протокол №5 від 17
грудня 2025 року)

Укладачі посібника: Оксана Пасічник, Олена Ліннік

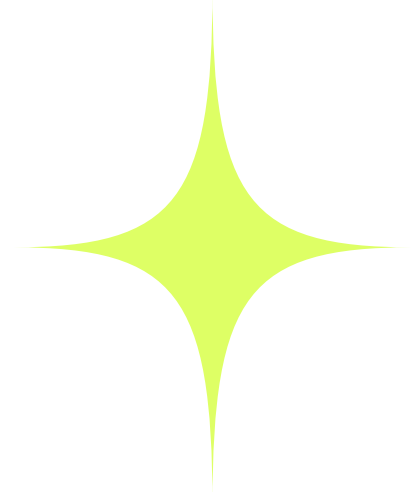
Редактор: Анастасія Кутузова

Дизайнер-верстальник: Анастасія Рибаківа

Рік видання: 2025

Формат: електронне видання (PDF)

Мова: українська

Ця публікація була створена за фінансової підтримки Федерального
міністерства економічного співробітництва і розвитку Німеччини (BMZ)
через державний банк розвитку KfW. Зміст матеріалу є виключно
відповідальністю авторів видання та не обов'язково відображає точку
зору уряду Німеччини та/або ЮНІСЕФ.

KfW

unicef